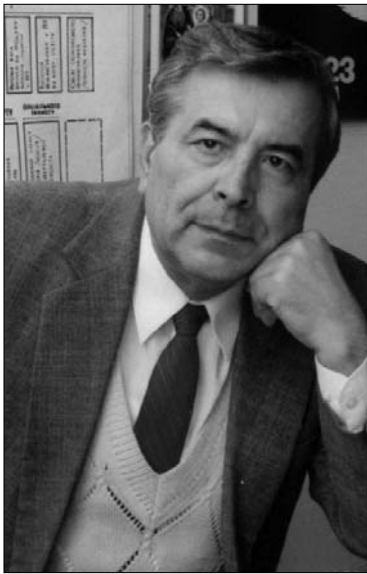

ЧИТАЧ ПРОДОВЖУЄ РОЗМОВУ

Степан ВОВКАНИЧ,
м. Львів

Якщо мені заперечать, то хай пояснять: чому ж так звані наші адвокати асиметрично і перманентно досліджують події на Волині, в потрібний їм час актуалізують, оприлюднюють і не вперше спекулюють не тільки цифрами жертв, а й ними ж “склепаним” поняттям етнічної чистки з елементами геноциду? Водночас, неадекватно вживаючи і вживлюючи ці вислови, по-менторському закликають українців до примирення, забуваючи злочини “пацифікації”, жертви тюрми Береза Картузька чи акції “Вісла”? Я прекрасно пам’ятаю, як у післявоєнний час через моє село тягнулися безкінечні вози лемків, що їх депортували поляки зі своїх правічних земель. На возах сиділи маленькі діти, до полудрабків прив’язана заморена худібка, з боків — заплакані дорослі, силоміць вигнані солдатами польської держави, що позбавлялася корінного народу на його ж таки історичних землях. То хто ж започаткував елементи геноциду?

Аби були спільні дослідження істориків двох країн, а не лишень емоції польських політиканів, то, як мінімум, з’ясувалось би, що 1943 року Україна своєї держави не мала. Були б широкі діалоги, тоді настільки очевидним стало б, хто народний герой, а хто — агресор, загарбник, що ні пани бузники, ні наші доморошені бузники — не “бузили” б проти українців, а екстремісти польських партійок не грали б на неправді про національно-визвольні змагання вояків УПА, про їхній героїзм та подвижництво в ім’я національної ідеї “на своїй — не чужій землі”. Була б відкрита, щира дискусія, а не загортання в папірчики взаємних прикrostей і багато із сьогоднішнього стало б зрозумілішим. Якщо, приміром, це гра маленької групи дилетантів, то чому їхня мелодія моментально зачарувала наших північних сусідів — росіян, особливо їх п’яту колону в Україні? Може, музику написали саме вони, а в польському виконанні відчували спільні неореваншистські інтереси і запал? Тяжко нашим сусідам змиритися з Незалежністю України і покаятися.

Зрештою, якщо бути чесними і не прикриватися групою екстремістів, то можна обійтися і без спільних досліджень. Справді, якщо у нас немає тих нагромаджених томів про злочини Армії Крайової на Волині чи взагалі проти українців, які зловмисно і цілеспрямовано наскладали по-

Знову малі і неприготовані

Звістка про те, що польський Сейм не підтримав радикалізм постанови Сенату з приводу вшанування пам’яті трагічних подій, які спіткали наші народи 70 років тому на Волині, дещо зменшила недовіру щодо щирості намірів адвокатури нашої євроінтеграції. Проте остаточно не зняла непорозуміння від недобросусідського інциденту, шовіністичної риторики та какофонії українофобських виступів. Адже такого повороту подій від наших буцімто найщиріших адвокатів у справі вибору сучасного вектора європейської інтеграції ніхто з 3-посеред мільйонів патріотів України не сподівався. Звісно, окрім п’ятої колони та її зовнішніх підживлювачів. Прихильники Митного союзу, заідеологізованого “Русского міра” хоча не досягли задуманого, все-таки безмежно раді, і нині торжествують. І не дивно, адже чимало поляків намагалися влаштувати їм бажане свято, а українці черговий раз програли, бо виявилися, незважаючи на давні Франкові застереження, знову “малі і неприготовані”.

ляки щодо УПА, то, здавалося б, нам слід негайно почати досліджувати дії АК проти українців. Але чи варто це робити навіть разом?! Адже є загальновідомі висхідні істини, якими заради об’єктивності треба було б керуватися посланням народу дружньої сусідньої країни. Загарбник чужої землі — це агресор, а коли він після вигнання чи вирізання туземців із поневоленої ним, вочевидь, не своєї землі, знову прагне озброєною силою туди повернутися, аби її повторно зайняти, і виправдовує свої імперські наміри, то він — неореваншист. Сильніший, що захоплює чужу землю, має припинити вбивати і принижувати слабшого, який бореться проти окупації. З огляду на це чи не набагато простіше, нарешті, сказати раз й назавжди справді шире: прощаємо і просимо прощення. Це основоположні істини-первні. Без їхнього чіткого усвідомлення не може бути справжнього каяття, прогресу в добросусідських взаєминах, як не може бути приписування окремим групам, моваля, невеликих партій, гасел “Львів — польське місто”, “Севастополь — руский город” чи творення великої Румунії за рахунок української Буковини. Як не може бути нових російських месиджів “Україна від Ужгорода до Сахаліна” навіть зі столицею у Києві, але, звісно, обов’язково на платформі ідеології “Русского міра”, яка нині показово, самочинно диктує святкування 1025-річчя прийняття християнства розпочинати в Москві, а не в Києві. Хоча це історичне дійство відбулося саме у водах Дніпра, і хто тоді знав Москву?!

Моя хата — не скраю

Правдою є й те, що неореваншистські мелодії щодо України блукають не тільки Європою. І це також не повинно дивувати. Адже впродовж усієї нашої спільної кривавої історії західні українці, як і східні, намагалися позбутися всіх окупантів, які видавали себе чи то “старшими братами-визволителями”, чи то гоноровими володарями Польщі від моря до моря, чи то самозваними правителями Великої Румунії, чи нападами угорців (до речі, при мовчанні Польщі) на молоду Закарпатську Україну, з яких, власне, і почалася для українців Друга світова війна. Політика протиставлення західних українців східним характерна для всіх наших сусідів, їхніх церков, як і їхня принизлива характеристика українства, мовляв, їхня ментальна домінанта — “моя хата скраю — я нічого не знаю”.

Проте саме свідоме соборне почуття захисту своєї землі та свободи — “моя хата скраю і я

перший ворога зустрічаю” — завжди було притаманне всім захисникам Вітчизни, особливо повстанцям — борцям за волю України. Як на мене, це словосполучення є: а) ключовим поняттям, котре, по-перше, не всі народи мають, а спадкоємці імперій — поготів; особливо ті, що після розпаду імперії зла опинилися на загарбаній нею землі поневолених націй; б) його концептуально-соборне визначення могло б суттєво утихомирити закордонний галас, що також не без поляків зчинився, здавалося б, на рівному місці з приводу присвоєння Бандері, Шухевичу звання Героїв України. Адже це рішення торкається суто внутрішньої проблеми українського народу, його екзистенції — державного суверенітету, історичної пам’яті, тягlosti розвитку, збереження культурних традицій та національної ідентичності, формування інформаційного простору, комфортного націєтворчого середовища, необхідного для квітального відродження нації після довготривалої неволі. Львів’яни найперше зрозуміли значення національної семіотики для утвердження Незалежності.

Вони, натхненні творчим запалом довгоочікуваної свободи і державності, поставили понад п’ятнадцять років тому навпроти міського парку на вулиці Вітовського знаковий камінь, напис на ньому сповіщав усім перехожим: **Тут буде споруджено пам’ятник борцям за волю України.** І це мав бути пам’ятник не дійовим особам селянського повстання на Волині, а борцям проти її окупації, як і всієї України. Але що змінилося відтоді? Камінь далі заростає мохом, хоча під час Євро—2012 та функціонування в парку єдиної(?) в Європі криїтої фан-зони біля нього вперше висадили квіти і навели порядок зі всюдисущими графіті. А де ж наша демократична влада, активна громадськість?

Скільки таких пам’ятних камінів-заявок розкидано по Львову за часів Незалежності? Скільки концептуальних монументів ми збудували, які є і будуть на віки символом боротьби нації за свободу та незалежність, окрасою Львова, його знаковою візиткою? Може, Іванові Трушу, але це — персональний. Може, трагічна постать В’язня біля тюрми на Лонцького... А де ж утілена в граніті, бронзі героїчна картина визвольної боротьби за волю України, яка почалася задовго до її ведення ОУН—УПА? Хіба ті українці, що віддавали життя у війні з поляками в 1918—19 роках чи полягли під Крутами, в Холодному Яру, не боролися за **волю України**? Власне, в селах Галичини ще в 1942—1943 роках почали масово

насіпати символічні могили (переважно біля церков) усім борцям за волю України.

Нарешті завершено пам’ятник Бандері, але це знову ж — персональний і здалека, даруйте, дещо трафаретний. Фонові колоні пам’ятника мають невидиме і не одразу зрозуміле навантаження. Ба більше, ставити пам’ятники Бандері стає модним змаганням чи не в кожному районі, а то і в селі. Але, вибачте, тоді боролися не за Бандеру, як тепер показово борються за Юлю, а за Україну, народ якої справді повстав проти окупантів. Якби мода не заступила ідею консолідації української нації, історичну правду про те, що всю її визвольну боротьбу нав’язували різні чужі імперії. Повстанці України воювали саме проти імперій, а не між собою. І в цьому, мабуть, головна відмінність сьогоднішніх “свободівців” від справжніх націоналістичних-патріотів. А де ж оспівані в камені безпосередні герої — юнаки та юнки, що добровільно йшли заради волі України на вірну смерть ще до того і тоді, коли Бандеру ворожі сили тримали у тюрмі? Чи ці сили були лише німецькі? Чи сьогоднішньому молодому поколінню можна показати прекрасний народний пам’ятник, який би комплексно висвітлював, проти якого розмаїття ворожих сил боролися і борються зараз — ще живі і вже мертві герої — січові стрільці, воляки УПА? Чи всі керівники ОУН після звільнення їх з німецьких тюрем могли розшифрувати потугу аббревіатури УПА?

Коли ж втілимо в каміні концепт народного опору потрійній окупації?

Те, що УПА виступала проти **потрійної окупації України** — польської, совєцької та німецької, ще раз підтвердила надивовижу швидка реакція Європарламенту та наших сусідів — північних і західних — на рішення В. Ющенка щодо присвоєння Бандері, Шухевичу звання Героїв України. **Потрійна окупація України і масовий рух національно-патріотичного опору — ось що має стати основним концептом пам’ятника героям визвольних змагань минулого сторіччя.** Це нерівне протистояння криваво пронизує трагедію українсько-польської війни, подальшу жорстокість подій “пацифікації”, протестні виступи українців на Волині, ганебну операцію поляків під назвою “Вісла”, енкаведистські репресії перших советів та виселення у Сибір, розстріли фашистами Ольжича, Теліги та сотні тисяч замучених, вивезених на каторжні роботи до Німеччини, вбивство другими советами Августина Волошина і багатьох ін-

ших патріотів. Ще не все з’ясовано у провокаціях проти Хвильового, Скрипника, патріотів Донбасу, Одеси, але незаперечним є факт: патріоти України на **рідній** своїй землі захищали її від трьох імперських хижих орлів: німецького зі свастикою, російського двоголового (хоча він тимчасово прикривався кривавою зіркою) і буцімто білого, але не менш кривавого — загарбницького польського.

Як цю трагічну потрійну колонізацію України символічно виразити — за допомогою кровопивців-орлів чи трьох абстрактних кубів, модерних стел чи інших художніх засобів — це завдання митців, і не мені про це судити. Я також не знаю, один чи три Ангели на вершині цієї скульптурної композиції мають переможно трубитися, розносячи по світу славу нескореним борцям. Але я твердо знаю: а) зображення має бути таким, аби кожному мешканцю і гостеві Львова було зрозуміло — не ми, а **нас** на **нашій** же землі намагалися жорстоко поневолити (полонізувати, онімечити, зросійшити), тобто позбавити національної автентичності й гордості; б) потрібна колонізація була тотальною і дуже нищівною з боку всіх згаданих суб’єктів і в усіх сферах життєдіяльності корінної титульної нації; в) якби такий пам’ятник звели наперекір економічній, а ще більше моральній кризі в головах на **добровільні** пожертви українців, спроектували на **зромадських** засадах творчі духовно-інтелектуальні скульптури, архітектори, як це зробили лучани, спорудивши толокою пам’ятник Олені Пчілці, то багато сьогоднішніх євроінтеграційних обструкцій щодо України просто не було б. У Луцьку, видається, немає більше членів “Свободи” у місцевій раді. Однак там немає зловживань, коли члени цієї буцімто патріотичної організації голосують за надання депутатсько-регіональній діяльності для побудови офісу, як це було вчинено в Львівській міськраді щодо парку ім. Богдана Хмельницького, де біля центральної алеї міського парку культури і відпочинку вирито котлован для будов сучасного скоробагатка. Парадоксально, але це зроблено неподалік згаданого вище знакового каменя, закладеного під пам’ятник упівцям.

Чи використаємо Євро—2012 для вашої і нашої свободи?

Нині буцімто вже важко заперечити слова О. Довженка, наведені в його щоденнику, коли він був закритий у московській відкритій тюрмі, що українці — єдина в Європі нація, що немає власного написаного своєї історії, яку вивчали б у рідній школі. Проте, на жаль, Європа вдає, що не знає про цей факт, як і його наслідки щодо денационалізації і цілеспрямоване ослаблення українського соціуму. Результати проведення Євро—2012 свідчать, що поляки, особливо молодь, так не думають. Молодь знає, що навряд чи за сучасної українофобії цей факт скоро знайде віддзеркалення в підручниках з історії України. Тому вона може найшвидше зрозуміти необхідність віддати історикам, а не політикам широку

соціалізацію факту потрібної окупації. Якби стояв всенародний пам'ятник борцям проти потрібної колонізації України, подвижникам її національної ідеї, тоді ніхто із закордонних політиків не посмів би і заїкнути, а тим більше давати вказівки будь-якому Президенту України скасувати рішення щодо присвоєння відповідних звань чи вказувати, кого випустити з тюрми та включити в списки для голосування. В іншому випадку це розглядалось би як втручання у внутрішні справи суверенної країни, в її природне право належно шанувати народних героїв, що захищали і полягли за рідну землю, за свободу нації.

Тоді й звання “борець за волю України” стало б винятково народним і присвоювалося в контексті буття нації, ексклюзивного її права визначати героїв трагічної і надзвичайно кривавої боротьби за волю своєї Батьківщини впродовж вельми тривалого історичного періоду, за екзистенцію титульного народу. Тоді не було б спекуляцій: Голодомор 1932—1933 років був геноцидом чи ні; ми ослаблена загарбниками нація чи ні; українська мова є зіставною з відповідними мовами окупантів чи вимагає червонокнижного захисту, як зникаючі види фауни і флори. Тоді перед нами не стояла б дилема: нам далі потрібна залишкова гуманітарна політика чи нова **соціогуманістична** парадигма бінарного захисту людини і нації. Чому так важко це зрозуміти нашим державникам, чому така низька громадська активність спільноти?

Час дивитися на пам'ятники по-державницькому: як утвердження національної ідентичності, історичної пам'яті українцями, з одного боку. З іншого, — як намагання п'ятої колони зберегти в Україні імперську семіотику, бажання застовпити українську землю знаками колишніх колонізаторів, викликати зневіру до нашої історії. Імперська семіотика танків, сорокап'яток, полукорк себе вичерпала. Нині треба реагувати на спорудження не лише бюста Сталіну в Запоріжжі, а й пам'ятника Катерині II в Одесі, біл-бордів в Мелітополі з проханням до Миколи II: “Прости нас, государь”, спонсорування Затуліним фігури “вražої баби” в Дніпропетровську. Така реакція вимагає волі не лише Президента України, а й усіх нас, наших з вами конкретних дій і пожегів. Якби кожен лівій'янин пожертвував хоча б десять гривень, то хіба ми вже давно не спорудили б монумент борцям за волю України? Якби не були байдужими, пасивними, то захистили б парк Богдана Хмельницького в Львові чи Андріївський узвіз в Києві від знищення.

Думаймо глобально, діймо локально, творімо розумно і згуртовано, зокрема і на високих урядових посадах, і в опозиції, і на громадських засадах. Працюймо всі разом — художники, скульптори, архітектори, науковці, бізнесмени, просто не байдужі інтелектуали, журналісти і освітяни, священники і парафіяни, зрештою, політики — щодо втілення концепції боротьби українських патріотів в XX сторіччі (чи тільки в XX-му) проти потрібної колонізації нашої Батьківщини!

Сьогодні є очевидним, що візія майбуття України не в ентропії (невизначеності, хаосі, безпорядку, маргіналізації та креолізації корінної нації), а в негентро-

пії, тобто в упорядкуванні та гармонізації: а) національних інтересів та загальноновизнаних фундаментальних принципів свободи, соціального та економічного добробуту, захисту прав і людини, і нації; б) неоліберальної (у центрі — людина, ринкова економіка) і національної (акцент на відродження титульної нації, патріотичної любові до неї) ідеологій. Пора позбутися націоналізму минулого сторіччя як ідеології поневоленого народу, а реалізовувати доктрину вільної людини і нації у вільному світовому співтоваристві, які всупереч ослабленню поневолювачами вибороли державну незалежність. Вони хочуть на засадах економічного націоналізму стати на шлях самостійного розвитку, побудови інноваційної його моделі, духовного відродження, збереження національної ідентичності та цивілізаційної конкурентоспроможності в неопінформованому про Україну світі.

Потрібна нова парадигма буття нації

Перед українською нацією всенародна мета: розбудувати власну модерну національну державу на спільних духовно-культурних цінностях, патріотичних почуваннях та інтелектуальних кодах українського народу, на традиціях, нормах і правилах, притаманних його спільноті; на інноваційних підвалинах модернізації національної економіки, її перепрофілювання та реструктуризації відповідно до модерних завдань формування її нових укладів, підвищення рівня людського розвитку. У цьому контексті українська ідея має виходити з **соціогуманістичних** засад стратегії розвитку, з нової **парадигми буття нації**, що оптимально поєднує морально-націо-державоцентричність і усереднені країни, і співпрацю з європейським (світовим) співтовариством на підставі паритетного захисту **і людини, і нації**. Українці потрібно відштовхуватися від висхідних, засадничих принципів, виходячи зі стану нашого народу — його національного репера. Що таке репер? На землі репер показує висоту даної точки над рівнем моря. Наш національний репер повинен показувати рівень нищення нації. Ми, за Джеймсом Мейсом, постетно-лінгво-інтелектуальна нація. Ми **ослаблена** нація, в зміцненні потуги котрої ніхто не зацікавлений: ні Європа, ні Росія. Ніхто за 21 рік не зважив на рівень нашої слабкості, хоча посіпаки Петра I вирізали Батурин, Катерина II знищила українське лицарство — Запорізьку Січ, більшовики розтерзали УНР, поляки провели “паціфікацію”, німці танками (і не лише) двічі глибоко, вздовж і впоперек перерили українську землю. Проте ніхто не хоче бачити, нікого не болить, що до нас упродовж тривікового поневолення застосовували асиміляційно-імперську тактику щодо суспільного загалу та нищення насамперед національних еліт.

Розробляти соціогуманістичну концепцію слід передовсім на культурологічній основі, економічному націоналізмі, на нагальній потребі збереження національної ідентичності, недопущення доросійщення інформаційного простору, знищення питомої української мови, споконвічних традицій і цінностей. У постколоніальному просторі маємо твердо пам'ятати мудрі соціогуманістичні настанови Махатми

Ганді своїй нації: я повинен залишати всі вікна і двері відчиненими, я за те, аби звідусіль усі культури світу припливали до мого порога, але нічого не може бути таким, що збиватиме мене з ніг і повинь zalиватиме мій дім. Нам треба мати не лише свого Вашингтона, а й Ганді.

Нам треба розрізнати серед наших найвідданіших польських прихильників євроінтеграції і пільсудських, і міхніків, і бальцоровичів, квасневських, але, насамперед, великого поляка Папу Римського — Івана Павла II. Саме він переніс соціогуманістичний імператив, але вже як ідею “сім'ї” у міжнародних стосунках (за якою до найслабших ставляться з найбільшою любов'ю, а голоси сильних світу не мають морального права залишити безголосими постколоніальні народи), — у третє тисячоліття, у національну і соціальну площину цілих народів та народностей, які прагнуть стати чи вже стали на шлях повернення до своїх духовних витоків. Це було 5 жовтня 1995 року в ООН, з приводу святкування її п'ятдесятиріччя.

Світ над ініціативою Папи не застановився. Ми спромоглися на популістське святкування Дня ненасильства, але не всіх днів у кожному році та щодо кожного

Степан Вовканич — благословіння Івана Павла II

ослабленого народу, його беззахисної мови, культури. Але культура, мова, традиції хоча є надбанням нації, водночас вони — феномен загальноцивілізаційний і служать розвитку культур інших народів і націй. Ця рефлексія притаманна сузір'ю великих соціогуманістів минулого і сьогодення, серед яких назвемо Вацлава Гавела, який пропагує “силу безсилив” як чинник, вартий уваги у міжнародній політиці. Влада беззладних конче потрібна, якщо ми хочемо збудувати громадянське суспільство. Гавел тут успадкував традиції, закладені ще Масариком. У нас таких новітніх традицій немає. Тому треба узагальнити давні настанови, препапувати їх до українських реалій, як це зробив Понтифік під час пастирського візиту до Києва, згадуючи Володимира Мономаха: Не дайте сильним світу цього запропастити людину. Проте, на жаль, занепадають нації, їхні мови і традиції. А це означає, що втрачаємо духовно-ціннісні змісти.

А, може, ми давно їх уже втратили? І не ми, ослаблені українці, а сита, сильна і байдужа до нас Європа. Адже, якби, скажімо, в рамках доктрини “сім'ї” Папи Івана Павла II на початку XX сторіччя Європа не озброїла армії

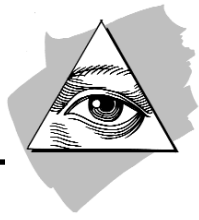
Галлера, якби остання не порушила її імператив не втручатися у військові події між Польщею і ЗУНР, врешті, якби поляки надали обіцяну автономію українцям Галичини, то чи була б масакра на Волині? Аналізуймо далі. Чи парламентські крики сьогоднішніх поляків, які буцімто хочуть нас бачити в ЄС, аби спільно проводити його східноєвропейську політику, не схожі на лемент росіян про “притеснение” їхньої мови в Україні аж до застосування елементів геноциду? Чи не може таку “криваву” акцію легко екстраполювати на кримськотатарський народ, на необхідність присутності, звичайно, російської військової бази в Криму. Вона, мовляв, украї потрібна для захисту якщо не росіян, то звичайних міжнародних “советських” (читай, росіян) людей від нових українських буржуазних націоналістів, німецьких колабораціоністів, неофашистів, волинських головорізів і т. ін. І це все поширюється в русифікований і керований не Україною ефір.

З огляду на це Європа і світ повинні зрозуміти, що не може бути так, щоб ідеологія штучно створеної імперії т. зв. радянської чи іншої прийшлої людини домінувала і зменшувала середо-

вищеспроможність корінної (титульної) нації, що на рідній землі дала назву державі Україна. Чинник обітованої землі ще глибоко не усвідомлений українцями як одна з основоположних ознак нації. Не киваймо на польських парламентських екстремістів, бо наших крикунів не менше. Зрозуміймо просту істину: ніхто нас не буде поважати, доки самі себе не шануватимемо, зокрема не поставимо достойні пам'ятники борцям за волю України, а насильно депортованим українцям з їхніх рідноетнічних земель не надамо статусу тимчасово вигнаних. Водночас слід враховувати, окрім етнічних, національних аспектів, повною мірою інтеграційний і цивілізаційний контекст у зрізах минулого, сучасного і майбутнього. Ситуацію можна поліпшити, якщо не допустити створення умов потрібної окупації, що в минулому сторіччі панувала на Волині, яку ніхто чесно не хоче визнати такою, якою її створили сильні світу цього. Потрібен не більшовицький інтернаціоналізм, не німецький нацизм, не націоналізм з елементами великодержавного шовінізму, а соціогуманізм як нова парадигма бінарного захисту людини і нації. Соціогуманістична парадигма буття — це мат-

риця національної ідеї України XXI сторіччя. Ніде в світі не повинна повторюватися волинська трагедія, коли корінна нація на своїй обітованій землі через насильницько-загарбницькі триби сильнішого перетворюється на національну меншину, якомога більшого і швидшого знищення якої на її батьківщині прагне кожний заїда, що прибув чи то у військовому обозі, чи в танковому авангарді.

Насамкінець неважко дійти висновку, що за результатами домовленостей переможців Другої світової війни в Ялті і Україна, і Польща потрапили до не найгуманнішої зони впливу сильних світу цього. Польщі вдалося вирватися з дружніх обіймів країн Варшавського договору, керованого Москвою, тобто “імперією зла”, і сховатися під парасольку колективної оборони НАТО. Україна десь трохи пригальмувала, її затримали і далі не відпускають, міцно тримаючи на роздоріжжі та затягуючи до Митного союзу чи то “Русского міра”, чи інших імперських новоутворень. Світ забув застереження, що без України не буде Російської імперії, що без вільної України не буде вільної Польщі, отже, забув цінну вибору Україною європейського вектора інтеграції. В українського вибору не тільки регіонально-ринкова ціна, а загальнонаціональна, водночас загальнолюдська цінність. Пора зрозуміти всім, що ця ціна — не економічно захмарна, а соціогуманістично висока. Тут важлива не тільки економіка, а й неприминальність духовно-культурних, моральних цінностей, головне, не втратити українськість. На землі не все людське є людяним, і вільна Україна — вільному світові, а демократична світова співдружність — самостійній українській соборній державі, гідній людині та нації, єсть достойною метою взаємодії двох (і не лише) народів. Отож замість допомагати втілювати національну ідею України, а не піддакувати тим, кому вигідно її тримати у важкій шпагатній розтяжці, чи не краще підставити плече ближньому? Добрий сусід ліпше від далекого брата. Полякам — це зрозуміло, бо ще недавно переживали не найкращі часи у своїй долі, будучи в обіймах якнайстаршого з усіх братів. Тому чи не більш гуманно їм запалити свічку та почати втілювати ідею “сім'ї” свого Великого земляка в міжнародні відносини стосовно своєї найближчої сусідки, разом з нею провести, як Євро—2012, міжнародну конференцію “Ялта—2” щодо впровадження в XXI сторіччі нової соціогуманістичної доктрини бінарного захисту прав і людини, і нації? Голос сильних світу не повинен робити безголосими народи і народності, що були ослаблені імперіями та окупантами. Таким способом допомогти назавжди покінчити з ностальгією за “імперією зла” так званим радянським людям, що забули не тільки злочинний геноцидний Голодомор українського народу, а й криваві етнічні чистки на українській землі не одного загарбника. Широка і щира підтримка двома палатами польських парламентарів міжнародної акції “Ялта—2” була б кращим застосуванням нашими адвокатами власних сил і талантів, а не чужих ініціатив та підказок, що лунають від реваншистів і великодержавників, що імперським неситим оком зазирають “на край світу, щоб загарбати”.

● ЧИТАЧ ПРОДОВЖУЄ РОЗМОВУ

Йосип СТРУЦЮК,
м. Луцьк

Переді мною — світлина.

Але її важко назвати світлиною.

Світлина повинна походити від чогось світлого, а тут, як глянеш — моторошно стає. Для того, щоб убити людину, достатньо однієї кулі, одного удару, а їх на тілі в цієї людини аж... 52. Їх отримав смиренний і богобоязливий селянин з Радехівщини Б. Івахів. І отримав ці удари багнетом не від нащадків Батия, відомих нам ще зі шкільних підручників своєю жорстокістю, а від своїх же християн, від своїх же католиків (уточнимо, римо-католиків). Бо він був греко-католик. І не ходив Б. Івахів за границю, щоб руйнувати на чужій землі чужі храми так, як руйнували його вбивці на Холмщині. Тільки за три місяці 1938 року знищили близько 200 церков. І не палив він чужі села, як “доблесні” вояки Армії крайової. Чи не за те вони зараз у своїй країні — в пошані. Мало того, навіть — герої! А ті, хто відстоював священне право народу на незалежність і хотів вигнати зі своєї землі озвірілих окупантів — вороги не лише тих, з ким воювали, а й для різних табачників, симоненків, колесніченків і їм подібних. Ще й роблять їх при неукраїнській владі ворогами рідного народу. Бо нам наших героїв підбирають наші сусіди, висовуючи зазвичай наперед різношерстих покручів і колаборантів.

Б. Івахів за польського панування не мав можливості навчатися в школі рідною мовою. Якби й випадково вдалося вивчитися — йому не дозволили б працювати в жодній державній установі. Його, як і інших його земляків, заганяли на службу Божу в костел. У нього зайда-осадник міг відібрати землю, ще й познушатися над ним. Але смиренний і богобоязливий терпів усе, він навіть не взяв у руки вила, щоб боронитися. Тоді за що ж загинув цей чоловік? Та ще й такою смертю! Відповідь одна: тільки тому, що був українцем. Виходить, українець не мав права жити на рідній землі, бо вона пригланулася чужинцеві. А як-

Побіжні роздуми над однією фотографією

що відважився жити — то мусив усе терпіти, що йому диктував окупант.

Уже після того, як його скололи багнетами, я певен, не один з українських хлопців узяв до рук зброю і пішов супроти споконвічних поневолювачів. Війни часто починалися так, як Перша світова — з пострілу в Сараєво. Немає нічого дивного, що незабаром у кровопролиття й пожежі обернулася уся Волинь. І не лише Волинь. Одначе треба наголосити, що кровопролиття розпочали першими все-таки не українці. Ось як про це пише письменник і дослідник тих подій Андрій Криштальський: “10 квітня 1943 року поляки на чолі з німцями великими силами оточили село Княже, що знаходиться на межі Волині й Львівщини (нині в межах Сокальського району). Більшість його жителів, котрих вдалося ввіймати, незалежно від віку й статі, розстріляли або спалили живцем. В одному з тогочасних повстанських документів йдеться: *“Між іншим, заслугою польської провокації є злочинний погром німцями кількох українських сіл на Горохівщині (Волинь). А саме, 10 квітня цього року дуже рано до села Княже приїхало около 200 німецьких і польських поліцистів і, послугуючись готовими списками, почали мордувати цілі родини, грабувати й палити. Вбито і живцем спалено около 425 українців. Згоріло кругло 60 господарств. В той спосіб знищили ще 5 сіл, між іншим Квасів, Охлопів і ін. Коли виявилось, що списки жертв виготовили для німців місцеві зорганізовані поляки, українські партизани Української Повстанчої Армії почали у відповідь по всій Волині самооборонну акцію перед терором німців і поля-*

ків”. (За потреби я надам посилання на друковані джерела, згідно з якими публікуються ті чи інші факти, — А. К.).

І далі А. Криштальський, спираючись на документи, стверджує: “Слідом за цими жадливими розправами кара впала на чудово облаштовану українську колонію Красний Сад. 23 квітня 1943 року, за 5 днів до Великодня, сюди зненацька прибули поляки з сусідніх польських колоній Маруся та Анджеювка на чолі з німецькими офіцерами. Як свідчать очевидці, напруга між мешканцями обох сусідніх населених пунктів наростала поступово, окрім згаданих вище причин для ворожнечі значну роль зіграв чинник заздрості, адже село Красний Сад належало до заможних, чого не можна сказати про сусідню польську колонію Маруся. Колишня жителя зниченого села Галина Козік (у заміжжі Вітлюк) пригадує: “Якесь відчуття небезпеки все ж тоді відчувалося... Старші люди казали, що їм сни бачилися погані. А поляки, які жили на колонії Маруся, не раз говорили, що ми будемо красити яйця на Пасху своєю кров’ю... Майже так і сталося. Тільки не на Пасху, а раніше”.

Розгорнулася небачена досі трагедія. Коли село оточили, першими загинули чоловіки, які працювали на полях. Озвірілі нападники ходили від садиби до садиби, заганяли людей до хлівів та клунь й убивали всіх без розбору: німецький офіцер — пострілами з пістолета, а поляки кололи вилами й рубали сокирами”.

Назви в такий спосіб знищених сіл можна було б продовжувати. І було це задовго до 11 липня 1943 року, від якого за-попадливий до відплати польські хроністи

чомусь розпочинають відлік т. зв. “волинської різанини”.

Як відомо, в окремих селах на заході України мешкали чехи й німці, але їх українська караюча месницька рука не чіпала, бо вони не нав’язували свою державність цій землі та її народові. До речі, українці (а це правда) вчилися в цих колоністів господарювати. Треба сказати, що окремі села, особливо чеські, навіть суттєво допомагали воякам УПА і не лишень провіантом.

Деякі пани з-за Бугу нині стверджують, що 11 лютого 1943 року на Волині було знищено 100 (не менше і не більше!) польських сіл. Бажано було б поіменно назвати їх. Урешті-решт, якщо вже так на страшні звинувачення тягне, то можна створити міжнародну комісію, яка б підтвердила чи заперечила ту статистику. А вона переконує, що на Волині загинуло 100 тис. (не більше і не менше!) поляків. Варто було б їх засвідчити не фальшивками. Хоча жертви (і не малі), без сумніву, були. Але й із українського боку були теж (і не малі). Якщо врахувати, що майже вся зброя недавньої польської армії залишилася в поляків, то не важко згодатися, яку перевагу на своєму боці вони мали.

Наш народ не раз виступав проти іноземного панування і був жорстоко придушений окупантами. Тоді не рахували, скількох убили. Наших ватажків, які повстали проти іноземного свавілля, возили аж у Варшаву і там привселюдно на майданах вішали, розпинали на хрестах, кидали роздягнутими на борони, поміщали в розпечені мідні бики. Пригадайте, чи ми повсталих на ваших кресах коли-небудь втихомирювали своєю зброєю і привозили на страту до Києва чи Львова?

Одначе ці речі, на жаль, і в Україні не всім зрозумілі. Верховна Рада зі своїх лав виділила 184 багнети (у спину своїм патріотам) на підтримку сьогоднішнім польським шовіністам. Треба чесно зізнатися, що від того польській стороні втіхи мало, бо все то відверто проросійські, прокомуністичні елементи, яких чесні поляки у себе давно відкинули на смітник історії.

Здавалося б, зрозуміло, що чвари поміж українцями й поляками спровокувала третя (і навіть четверта) сторона. До речі, як упродовж багатовікової нашої історії. То чи не краще було б наші болі відкласти в такі комірчини пам’яті (відкинувши всілякі звинувачення), щоб їх важко було дістати, аби ми, як два цивілізовані слов’янські народи, йшли пліч-о-пліч у своє більш достойне, ніж зараз маємо, майбутнє. Час, у якому ми живемо, мусить бути часом порозуміння і взаємопрощення. В іншому випадку наш спільний шлях (а він у сусідів мав би бути) лежить у нікуди. І його не скерує в правильному напрямі навіть візит президента Польщі. Він лише загострює конфлікт, бо вітання такого візиту на державному рівні означатиме, що українці односторонньо визнали свою провину в час “волинської різанини”, а польських злочинів на цій же території ніби й не було, хоч ми вже знаємо, що вони розпочалися задовго до липневих подій. Візит міг би бути доречним тільки в тому випадку, якби Комаровський відвідав і ті села, де польські шовіністи в роки Другої світової війни розправлялися з українцями (з “ознаками геноциду”), і було б не зайве, якби публічно вибачився перед Україною за споконвічну загарбницьку політику Польщі. Візит польського Президента, що відбувся, так і не розставив крапки над і у волинській трагедії, а збував не лише волиняків, батьки й діди яких відстоювали в ті важкі часи свою незалежність і боролися (пробачте вже, як могли і вміли) з окупантами. А боротьба з окупантами, як правило, у всіх народів завжди жорстока.

Пересопниця — столиця першокниги

Культурно-археологічний центр на Волині

Людмила ТАРАН

Одна дорога сюди чого варта! Краєвиди насичують зір і лікують душу. Соковиті пагорби, куди оком не кинь — щедра зелень. Обабіч доріг — дікі айстри, квітучий звіробій, дивина скіпетровидна, петрів батіг, сивий полин. А ще — лелечі гнізда, що є показником екологічного благополуччя. Коли йшла до княжого дитинця вже в Пересопниці, один бузок стояв просто на дорозі й дивився на мене: мовляв, чо-го порушуєш мій спокій?

Його видно здалеку — висока вежа із золотою банею ніби виростає із розкритих сторінок величезної Книги, горює понад смарагдовим доквіллям. Це — Культурно-археологічний центр, присвячений Пересопницькому Євангелію. Бувачався він до ювілею — 450-річчя Першокниги у 2011-му. Не секрет:

зводився з розрахунку, щоб було приміщення не тільки для експозиції та фондів, а й для бібліотеки, конференц-залу, а також невеличкий блок, де могли б ночувати археологи. На такому плануванні Центру, до речі, наполог його директор Микола Федоришин, котрий, як мовиться, бував по світах і бачив, як це прийнято у відповідних закладах: місця і для зустрічей науковців, і для побуту археологів, і, власне, музейний простір.

Покликання, доля, місія

Директор культурно-археологічного центру Микола Федоришин — людина на своєму місці. І це не тільки тому, що виріс він фактично у самій Пересопниці. Мова про “сродну працю” за Сквородою. Культуролог, організатор міжнародних фольклорних фестивалів, він, за його словами, все життя

кування ювілею створення Пересопницького Євангелія вже тоді набула значення символу української державності”.

Звісно, Микола Васильович активний просвітянин із 1989-го. У 2005—2009 рр. — голова Рівненського обласного об’єднання Всеукраїнського товариства “Просвіта” ім. Т. Шевченка, з 2009-го — член правління ВУТ “Просвіта”.

Щойно Україна стала незалежною, Микола Федоришин ініціював встановлення пам’ятника на місці загибелі повстанського художника Ніла Хасевича (с. Сухівці, 1992 р.). Далі настав час організації міжнародних фольклорних фестивалів у Рівному, Луцьку, Львові, Житомирі, Дубні, за кордоном — у Польщі. Його дітище — багаторічний фольклорний фестиваль “Коляда”. Слов’янський фольклорний фестиваль, єдиний у Європі, на якому представлені звичаї зимових свят і обрядів слов’янських країн, що відбувається у м. Рівному в рамках календаря С.І.О.Ф.Ф. (ЮНЕСКО).

Головним організатором фестивалю є Рівненська міська громадська організація “Творче об’єднання “Коляда”. Географія фестивалю охоплює 19 областей України, а також країни слов’янського світу — Болгарію, Македонію, Словаччину, Польщу, Молдову, Росію, Білорусь тощо.

За роки проведення фестивалю “Коляда” учасниками-виконавцями були близько 4,5 тисяч людей.

Відразу, як тільки М. Федоришин став директором Культурно-археологічного центру “Пересопниця”, заснував фестивалі: духовної музики “Блага вість”, “Козацькі зустрічі у Пересопниці”, археологічний “Русь Пересопницька”.

Він — автор книг, брошур, низки публікацій у наукових виданнях, які стосуються історії Волині, Пересопницького Євангелія, фольклорної спадщини українців. Саме М. Федоришин дослідив докладно про шляхи й конкретні місця, де перебувала Першокнига: Пересопниця—Клевань (1630—1648) — Звягель (суч. Новоград-Волинський) (1648—1649) — Чигирин, Біла Церква, Київ (1649—1701) — Переяслав (1701—1862) — Полтава (1862—1873 — 1881) — Санкт-Петербург (1873—1881) — Полтава (1881—1941) — Уфа (1941—1947) — Київ (1947 — донині). Так зникла ще одна “біла пляма” в історії нашої культури.

Ініціативи й енергії Миколі Васильовичу не бракує. І ще важливий момент: коли часто-густо нарікаємо на брак коштів (а коли їх достатньо, тим паче — на полі культури?), цей чоловік уміє віднайти їх.

Чи з повітря бере, чи з під землі? Але на проекти, фестивалі, конференції, розбудову музею таки “дістає”. І не сам-один має перейматися, щоб екскурсійні групи до Пересопниці текли широкою рікою, як це було відразу, щойно постав Культурно-археологічний центр. За півроку з часу відкриття його відвідало 30 тисяч туристів. Тоді заклад зробив 100 тисяч гривень. А далі? “Пересопниця” включена до маршруту “Історична Волинь”, який охоплює п’ять західних регіонів: Житомирщину, Хмельниччину, Тернопільщину, Волинську область та Рівненщину. Але ж окреме завдання — залучення туристів. У нас і досі немає культурної індустрії. А, може, немає культури відвідування знакових місць? Моя чеська приятелька, яка об’їхала Україну, завважила: українці мало цікавляться своїми скарбами... Чи неправда?

Нетлінний скарб

У Пересопницькому центрі — факсимільне відтворення найвизначнішої нашої пам’ятки. До речі, саме тут, в одному залі з українською Першокнигою — унікальна колекція Євангелія, перекладеного мовами народів світу. Не знаю, чи є ще десь подібна експозиція?

Як же з’явилося на світ Пересопницьке євангеліє? Воно постало завдяки княгині Анастасії Гольшанській, коріння роду якої переплетене з литовським княжим родом Гедимінів. Народилася вона у Дубровиці на Волині орієнтовно між 1508 і 1510 роками. Як зазначають історики, представники роду Гольшанських зіграли помітну роль і в литовській, і в українській історії. Свого часу вони обіймали провідні посади в урядах Великого князівства Литовського, мали володіння на території України, Литви та Білорусі, сповідували православну віру і вважались опікунами та щедрими меценатами Києво-Печерського монастиря.

У батьківському домі була чудова бібліотека. Анастасія, як інші жінки її стану, була освіченою, начитаною. У п’ятнадцять літ виїхала заміж за Кузьму Заславського (Жеславського). Народила двох дітей. Та 1556 року втратила чоловіка. Княгиня вирішила в пам’ять про нього створити Євангеліє, якому б не було рівних в усій окрузі. Того-таки року в Заславі, на Волині ж, розпочалася боговгодна натхненна праця. Головною фігурою був

архімандрит Григорій, високоосвічена людина свого часу. А чорним чорнилом і циноброю на пергаменті виводив Михайло Василевич, син протоієрея з лемківського Сянока. Хто ж створив високохудожні мініатюри, заставки, кінцівки і розкішні орнаменти, за якими прочитується висока традиція? 2011 р. мистецтвознавець та художник Лев Скоп у своїй книжці “Майстер мініатюр Пересопницького Євангелія — Федуско, маляр з Самбора” приписав авторство мініатюр і орнаментального оздоблення рукописної перлини названому художникові.

Ось і соборна Україна у цих трьох, ні, чотирьох — із княгинею Гольшанською-Заславською — постанях.

Тривала праця над відтворенням чотирикнижжя протягом п’яти років. Завершилася вона у Пересопниці, в монастирі Пречистої Богоматері, 29 серпня 1561 року. Цей рік став останнім у земному житті княгині Анастасії...

Як засвідчує Вікіпедія, ця пам’ятка нашої писемності містить унікальний матеріал для вивчення історії української мови на всіх її рівнях. Зокрема співвідношення та взаємодія народнорозмовних і книжних елементів в українській літературно-писемній мові XVI ст. У ній чітко проступають риси живої народної мови. На фонетичному рівні це наявність народнорозмовної фонетики переднього ряду високого підняття, українські рефлекс **ятя**, перехід **о, е** в **і** в ново-закритому складі тощо. На морфологічному рівні засвідчено велику кількість варіантів за рахунок закінчень, властивих живомовній практиці. Синтаксична структура виразно українська.

Як склалася доля Першокниги далі? Про це докладно розповідають публікації М. Федоришина. Знаменом те, що 17 квітня 1701 р. гетьман України Іван Мазепа подарував її Переяславському кафедральному собору. З 1799 р. зберігалася в бібліотеці Переяславської семінарії, згодом у Полтавській семінарії, в Полтавському історико-краєзнавчому музеї, в заповіднику “Києво-Печерська лавра”. З 24 грудня 1948 року — у відділі (тепер інституті) рукопису Бібліотеки АН УРСР (нині Національна бібліотека України ім. В. Вернадського), де й зберігається. Оригінал пам’ятки в бібліотеці Переяславської семінарії у 1830-х роках відкрив і ввів до наукового обігу визначний український учений Осип Бодянский, який свого часу був учнем Переяславської семінарії.

Недарма мовлено: книги, як і люди, мають свою долю.

як завжди, прискореним методом, за три місяці. Саме тут, у Пересопниці, на місці, де 1561 р. завершилася п’ятирічна праця над Книгою, звели музейний комплекс. Це — два поверхи вежі: археологічний музей і музей Пересопницького Євангелія. Поряд, на мальовничій території, — відтворена садиба княжого дружинника, сцена, майданчик для ярмарків, монастирище (княжий некрополь), а через дорогу, коло Святомиколаївської церкви та дзвіниці XVIII ст., на дитинці, оточеному оборонними валами, — музей давньоруської зброї та обладунків “Фортеця”. Звідти відкриваються такі краєвиди, що душа розширюється, а серце співає... Без пафосу мовлю: промовляє сама історія. Тим більше, коли поряд, в експозиції, тутешні автентичні раритети.

Пересопниця не в XVI столітті заснована: в XII—XIII ст. — це столиця удільного князівства, літописне місто, де правила відомі представники династії Мономаховичів. Утім, археологічна частина експозиції розпочинається з палеолітичних артефактів — і всі вони віднайдені тут-таки, як і чимало інших унікальних речей.

На початку XIII ст. удільним князем у Пересопниці був Мстислав Ярославич Німий, який княжив тут понад тридцять років. Саме він, вважається, побудував відомий монастир Різдва Пресвятої Богородиці. Тут і було пізніше завершено переклад Євангелія українською мовою. Нині на місці, де знаходився монастир, стоїть хрест.

Пересопницьке Євангеліє — реліквія загальнослов’янського значення. На ньому президенти України присягають на вірність народу.

Культурно-археологічний центр

йшов до того, щоб бути поруч Української Першокниги. Далеко до того часу, як постав музейний комплекс у Пересопниці, його цікавила історія рідного краю. Та й не випадково з дитинства траплялися йому старовинні залізни наконечники, ножі, черепки глиняного посуду чи давні свистульки. Як-не-як, землі тут споконвіку були заселені. Всі артефакти згодом передав до археологічної експозиції.

Починав Микола Федоришин як завідувач клубу в с. Іскра Рівненського району. Згодом — директор Рівненського районного краєзнавчого музею (автор експозиції), потім — праця на відповідальних посадах Рівненщини, пов’язаних із культурою, освітою, охороною культурної спадщини тощо. Доля повернула його на круги своя, до Пересопниці, де з 17 серпня 2011 року М. Федоришин — директор Культурно-археологічного центру “Пересопниця”.

Натура Миколи Васильовича — активна, діяльна. Було б таких українців критична маса — і виїхали б ми на рівень Польщі чи країн Балтії. Ентузіастичний, ініціативний, він, що в наших широтах досі рідкість, має і менеджерський талант. А ще — наполегливий і послідовний. У Пересопниці він з одностороннім домігся встановлення пам’ятного Знака українській Першокнизі. Легко сказати. Ішов 1989 рік. М. Федоришин: “Тоді ми заручилися підтримкою Спілки письменників України. Час був непервний: комуністи не здавали своїх позицій, але демократи намагалися йти в наступ. І тут, у Пересопниці, сталося майже диво: представники обох політичних таборів були на урочистостях з нагоди відкриття пам’ятного знака. У мене зберігаються світлини цієї події. Сама ідея свят-

Григорій ШВЕД,
український заслужений учитель

Про старе й нове

До давніх українських топонімів навколо міста Комсомольська в Полтавській області належать такі, що пов'язані з людськими іменами чи місцевістю. Це Базавлуки, Бурдей, Васики, Гарагулі, Гора, Горішні Плавні, Дзюби, Дмитрівка, Дробецьківка, Дуканичі, Єрастово, Жилівка, Зірка, Іскра, Карпенки, Келеберда, Киценки, Кобеляцькі, Колісники, Коноплянка, Компаніїці, Крисани, Кушки, Лавриківка, Махнівська, Михайлики, Мотрино, Небоги, Низи, Овчаренки, Павлівка, Паньки, Пашки, Піддубне, Пришиб, Салівка, Святодухи, Солониця, Соснівка, Стогнівська, Сторожи, Тищенко, Шамури, Шведівка тощо. Переважну більшість із них утворено від імен-прізвищ: Базавлук, Бурдей, Васик, Гарагуля, Дзюба, Дмитро, Дробець, Дуканич, Жила, Зірка, Іскра, Киценко, Орест (Єраст), Карп, Кобеляцький, Колісник, Компанієць, Крисан, Кушка, Лаврін, Махно, Михайлик, Мотря, Небога, Вівчар (Овчар), Павло, Пан, Салій, Святодуч, Стогній, Сторож, Тихін, Шамура, Швед. На місцевість указують назви: Гора, Горішні Плавні, Низи, Піддубне, Пришиб, Солониця. Переконалися, всі наймення природні й зрозумілі.

Назву майбутньому місту над Дніпром зініціювала за принципом копіювання московська газета “Комсомольська правда”, яка розмістила заклик “Есть город Комсомольск-на-Амуре, будет город Комсомольск-на-Днепре!” (По-українському повинно бути: *Маємо місто Комсомольськ над Амуром, матимемо місто Комсомольськ над Дніпром!*) На заклик пристали виховані на засадах комуністичної ідеології молоді люди, багато з яких не мали навіть середньої освіти. У січні 1961-го в центрі майбутнього селища встановили щит із написом: “Здесь будет построен город Комсомольск-на-Днепре. 1961” (чужинською мовою в краї, де лунало єдино тільки українське слово; чи не новітня мовна колонізація). Отак з'явилася російська з походження штучна назва українському місту з політичним підтекстом. (У топонімах й антропонімах має бути моральна основа).

Нинішня міська влада особами колишнього міського голови Олександра Попова й нинішнього міського голови Сергія Супруна, цих реєстрованих демократів і політичних кон'юнктуриків, діє в інтересах комуністичних сил, саме вони чинять адміністративні бар'єри для законного розв'язання проблеми щодо міських географічних назв.

Живемо ж не в Україні підрадянській, а в Україні незалежній. Назви міст, вулиць, провулків, майданів — знаряддя осмислення, документальне свідчення людського світогляду. Це прапор громадянської гідності. Хоч як мудрий над мовними тонкощами,

Виклик українським законам

це може здатися дивним, але називають міста й вулиці передусім ті, хто не причетний до науки про мову.

Жодній розсудливій людині не спаде на думку, скажімо, перейменувати міста Київ, Полтава чи Кременчук. Ці вподобані людям назви природні, не несуть ідеологічних навантажень, не викликають негативних емоцій, історично зумовлені.

Про назву Комсомольськ

Комсомольськ — так-сяк скомпанована з трьох складників неукраїнська ідеологічна назва, важка на вимову. Назви цього Комсомольськ гірке багатомовним українцям. Сьогодні немає жодного сенсу пристосовувати цей ідеологічний штамп до української історії, називати місто не по-українському. (Нерозумному не важко аналогічно вигадати назви, скажімо, “Компартійськ”, “Членопартійськ” або “Партійськ”, “Щербицькоград”).

Бездумне найменування Комсомольськ дане не місцевим людям, а заїжджими, воно не пов'язане з жодною конкретною історичною подією. Згадаймо роль малоосвічених комсомольців у розкуркуленні, створенні штучного Голодомору 1932—1933 років, коли рейди ударників-комсомольців забирали останню картоплину-зернину в бідаків-селян. Це правда. Ще живі люди, свідки діянь таких ударників-комсомольців. І такий комсомол увічнювати в назві міста?..

Лише в республіках колишнього СРСР спостерігається унікальне географічно-топонімічне явище, которого нема ніде в світі. Де зустрінете, щоби країна разом мала десятки міст, сіл і селищ із назвами Комсомольськ, Комсомольське, Комсомольський, Комунарівка, Комуна, Комуніст! (Ніде у Франції не зустрінете населеного пункту з назвами Паризька Комуна, Французьке, Французьк, у Німеччині — Нациськ, Нациське, Соціалістичне,

йдеться про “багатовікову історію українського державотворення”. То хіба найменування Комсомольськ відповідає багатовіковій українській історії?.. Не відповідає. Віками українці боролися за незалежність, а в назві міста простежується залежність від Советської імперії. В Українській Конституції ідеться “про зміцнення громадянської злагоди на землі України” — про яке зміцнення громадянської злагоди на українських теренах можна говорити, коли патріотична міська громадськість близько двадцяти років виражає свою волю перенайменувати місто, та місцева верхівка вдає, що тут усі за те, щоби місто називалося не по-українському. Також у конституційній преамбулі говориться про усвідомлення відповідальності перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішнім і майбутнім поколіннями — з мого погляду міське керівництво геть не усвідомлює своєї відповідальності ні перед Богом як Творцем цієї землі, ні перед громадою та майбутніми поколіннями: коли б усвідомлювало, то чинило би за Українською Конституцією, зважало би на справедливі вимоги від громадськості.

“Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України” (ст. 11 Української Конституції). Чи сприяє назва Комсомольськ консолідації та розвитку української нації? Ні, навпаки, гальмує цей розвиток, не об'єднує націю, навпаки, роз'єднує. У назвах місто Комсомольськ, вулиця Леніна, вулиця Котовського тощо й натяку немає на українську традицію чи культуру, українську самобут-

ність. Навпаки, такі назви морально пригнічують українців.

Ст. 19 Української Конституції передбачає, що самоврядні органи, його посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та в спосіб, що передбачені Конституцією та українськими законами. Чи виконують цей конституційний припис наші місцеві владці? Ні, грубо порушують і складено кожним із них присягу перед тим, як приступити до виконання владних повноважень. За конституційною 143-ю статтею самоврядні органи забезпечують проведення місцевих референдумів і реалізацію їхніх результатів. А от у Комсомольську місцеві владці не дотримуються цієї конституційної вимоги, всіляко відхрещуються від проведення міського волевиявлення з підтвердження чи непідтвердження сучасної назви міста. Повинні би місцеві владці понести юридичну відповідальність за те, що надають привілей за політичною ознакою комуністичним силам у Комсомольську і дискредитують корінних українців за етнічним походженням... (Ст. 24 Української Конституції). Та таке стається за реальної, а не паперової демократії.

Необов'язковий міський голова Сергій Супрун: “Лише за умови глибокої поваги до Основного Закону та неухильного його виконання ми зможемо побудувати сильну, заможну та успішну державу (не про місто пише, а мовби Український Президент, — Г. Ш.). Вірю в те, що українцям достане мудрості втілити принципи конституційності в суспільне життя, а майбутні покоління завжди виховуватимуться в повазі до Основного Закону” (стиль зберіг, — Г. Ш.) (міська газета “Громадська думка”, 24 червня 2009 р.). Це на словах, а нижче ще більше побачимо, як ці чиновники лише говорять про неухильне виконання конституційних заasad, захист суспільних інтересів, а бездіють.

Колишній міський голова, а

нині київський адміністративний начальник, “громадянин Всесвіту і Європи” Олександр Попов писав: “Наше місто, збудоване руками посланців з різних куточків СРСР, насправді є поліетнічним (про українців ні слова; жодного слова й про те, що в місті 77, 7 % етнічних українців, — Г. Ш.). У цьому я вбачаю передвістя формування менталітету громадянина Європи (й не пахне відпана Попова європейськістю, — Г. Ш.). Поеднуючи національні традиції прадавньої історії та враховуючи нові історичні умови (стиль зберіг, — Г. Ш.), комсомольчани прагнуть бути в авангарді на шляху до світової інтеграції” (отак за всіх мешканців, таж не існує й поняття про інтеграцію культур, це абсурд, — Г. Ш.). Про ці власні принципи, а не про суспільні чи моральні засади, я прочитав у третій книзі краєзнавчого альманаху “Свічадо Придніпров'я”, Комсомольськ, 2007. (Свічадом можна назвати щось крихітне, а не цілий край). А як із українським мисленням й історичною справедливістю, пане Попов?..

Прикро, що Комсомольська міська рада зусиллями колишнього міського голови Олександра Попова й нинішнього Сергія Супруна перетворена в заручники персональних політичних амбіцій, а громадянам, що дбають про законність і справедливість, оголошено невидиму війну.

2008-го року Комсомольська міська рада ухвалила постанову “Про затвердження переліку назв вулиць та провулків м. Комсомольська” (правильно й повніше: *Про вуличні, провулкові й майданні назви в місті Комсомольську*). Не пояснено, в чому полягає ситуація, що склалася з вуличними й провулковими назвами. Рада затвердила не вуличні та провулкові назви, а лише їхній перелік. Найнезрозуміліше, на якій законній підставі рада визнала “великим українцем” Леніна-Бланка, а такі українці, як, приміром, Богдан Хмельницький, Іван Мазепа, Василь Стус,

Німецьк, Німецьке, Німецьк, в Італії — Фашистське, Фашистськ, Італійськ, Італійське — годі фантазувати).

Без будь-якого мовного відчуття назвали українське місто Комсомольськом, чим показали безпорадне самозречення, неповагу до свого, рідного.

Українські закони про географічні назви

Звернімося до Української Конституції. У її преамбулі

розвиткові етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України” (ст. 11 Української Конституції). Чи сприяє назва Комсомольськ консолідації та розвитку української нації? Ні, навпаки, гальмує цей розвиток, не об'єднує націю, навпаки, роз'єднує. У назвах місто Комсомольськ, вулиця Леніна, вулиця Котовського тощо й натяку немає на українську традицію чи культуру, українську самобут-

В'ячеслав Чорновіл, Олесь Гончар, — не видатні імена?..

Мовні норми

як основа мовної культури

Правильність написання передбачає дотримання мовцями мовних норм. Мовні норми, тобто мовні засоби, що ми їх сприймаємо як зразок суспільного мовлення, становлять основи мовної культури, їхнє порушення вважається помилкою й неточним інформуванням.

Маємо розбіжності між українським і російським способами утворення присвійних прикметників, а незнання цього призводить самоперекладачів до помилок у вживанні висловів і їхньому написанні. Родовий відмінок належності в українській мові — це зросійщення української мови, це калька з російської. По-українському правильно *Антонієві печери*, а не “печери Антонія”, *батьківська хата*, а не “хата батька”. Вже в *Святославовому зборнику* (не в “зборнику Святослава”) за 1073 рік згадується *Праздникъ Вербный* — не “празник верби” (нам суціль “день учителя”, “день геолога”, мовно *учительський день, геологічний день*). Форми родового відмінка іменника в українській мові означають не належність предметів комусь, а привласнення: *розум — скарб людини, кольори райдуги* тощо. *Листи Шевченка* тепер уже стали власністю всієї рідної землі, всієї слов'янщини” (Грінченків словник). Маємо *Шевченківську премію* (не “премію Шевченка”), говоримо про *Кобзареве ім'я* (не про “ім'я Кобзаря”). (*Кумова хата* горіла, моя тітка руки нагріла — то ми й родичі). Допоки вживатимемо по-російському “з точки зору”, мовби котрась Точка (це ж не особа) привласнила собі зір. По-українському повинно бути *як на мене чи з мого погляду*.

Терміни *руські люди, руські воїни, руські князі* на вкраїнській землі вживали у давніх джерелах лише як прикметник у сполученні з іменником. Родовий відмінок належності відрізняється від родового відмінка присвійності тим, що коли до відмінка присвійності ставимо питання “кого?” “чого?” (*перегородки волоського горіха, місткість бочки, смісткість акумулятора*), то до родового відмінка належності — “чий?” (*Петрові батого* — це цикорій; *Шахтарський день* (не “день шахтаря” — 28 серпня).

Оце “чий?” і спонукає грамотного українця замість конструкції з родовим відмінком присвійності ставити прикметник, що є природним для української мови проти російської. (Йоганна, жінка Хусова. — Леся Українка; Копали колись цей колодязь чумаки, чий дологи пролягли в цих сивих стапах. — Олесь Гончар). Правильно з погляду української стилістики, говорять, наприклад, *Пушкінський музей у Москві*, та неправильно говорять про “музей Катерини Білокур”, мовби цей музей є її власністю — поправно: *Білокурський музей* (аналог: *Шевчен-*

ківська премія). Бо тут присвійності (власності, від “свій”) у прямому розумінні немає, тут маємо поняття *узагальненості*. Тому, приміром, Партія регіонів повинна називатися *Українська крайова партія*.

Немовні, неінформаційні й непоправні вуличні, провулкові та майданні назви в Комсомольську майже всі (розлогих форм і літературних скорочень не повинно бути). “Вул. Молодіжна” (*вулиця Молодечна*, чи *вулиця Юначка*); маємо *дитячий, старечий, молодечий*, звідки “молодіжний”, адже по-українському не “молодіж”, а *молодь?*.. “Вул. Леніна” (*вулиця Ленінська*). Цій найголовнішій магістралі пасують наймення: *вулиця імені гетьмана Мазепи, вулиця імені Симона*

Петлюри, вулиця імені Олеса Гончара, вулиця імені Павла Загребельного, вулиця Центральна, вулиця Полтавська, вулиця Ринкова, вулиця Базарна. “Вул. Добровольського” (*вулиця імені космонавта Добровольського, чи вулиця імені Георгія Добровольського* (аналог: *школа імені Івана Франка, СУМ, т. 4, с. 23; Київський університет імені Тараса Шевченка*); цій магістралі пасує назва: *вулиця Шкільна* (тут стоять дві загальноосвітні школи). “Вул. Гірників” — (*вулиця Гірничка, чи вулиця Гірницька, чи вулиця Робітничка* — в пісні: *А Вербова вулиця* — чим вона красується?). Гірник — багатозначне слово, такі слова не вживають у назвах: годі зрозуміти, про якого саме гірника йдеться, чи про інженера, чи про техніка, чи про робітника, чи про студента, чи про людей на прізвище Гірник (було колись і ймення-прізвисько Гірник). Вулицю мовби приватизували невідомі Гірники. Ось “вул. Миру”. СУМ фіксує два слова *мир* — перше й друге 4-значеннєві; було колись і ім'я чи прізвисько Мир; прикметники мирний і мирський також багатозначні, пасує їй назва *вулиця Цвітна* (вся в цвіту) чи *Дніпрова*: веде до Дніпра. “Вул. Космонавтів” (*вулиця Космонавтська*) — мовби магістраль належить якомусь космонавтові, мовби космонавти її привласнили; наче вона веде до Космонавтського центру; цій вулиці пасу-

ють назва *вулиця Горішня* чи *вулиця Горішні Плавні* (місту вона є горішня, в такий спосіб зберегли б і наймення зниклого села). “Вул. Конституції” (*вулиця Конституційна*, коли б на ній містився Український Конституційний суд). “Вул. Радянська” (назва асоціюється з комуністичним режимом. “Вул. Гагаріна” (*вулиця імені Юрія Гагаріна чи вулиця Гагарінська*). “Вул. Пушкіна” (*вулиця Пушкінська*). “Вул. Шевченка” (*вулиця Шевченківська*). “Вул. Ветеранів” (ветеран — двозначне слово, годі зрозуміти, йдеться чи то про воїнів, чи про мирних людей, що багато років працювали в якій-небудь галузі, діяли в чомусь). “Вул. Крилова” (*вулиця імені Івана Крилова, чи вулиця імені байкаря Крилова*). “Пров. Першотравневий” — ідеологічна назва. “Пров. Гоголя” (*провулок імені Миколи Гоголя, чи провулок Гоголівський*). “Вул. Горького” (*вулиця імені Максима Горького, чи вулиця Горківська* (одіозне псевдо); “Вул. Короленка” (*вулиця імені Володимира Короленка, чи вулиця Короленківська*. “Вул. Леонова” (*вулиця імені Олексія Леонова, чи вулиця космонавта Леонова*). “Вул. Котляревського” (*вулиця імені Івана Котляревського*). “Пров. Некрасова” (*провулок імені Миколи Некрасова*). “Пров. Деманова” — (*провулок імені ім'я Деманова, чи пров. Демановський*). “Пров. Леонова” (*провулок імені Олексія Леонова*).

“Пров. Гончарова” (*провулок імені Івана Гончарова*). “Пров. Мирного” (*провулок імені Панаса Мирного*). “Вул. Франка” (*вулиця імені Івана Франка*). “Вул. Чкалова” (*вулиця імені Валерія Чкалова*). “Вул. Ковпака” (*вулиця імені Сидора Ковпака*). “Вул. Сквороди” (*вулиця імені Григорія Сквороди, чи вулиця Сквородінська*). “Вул. Петровського” (*вулиця імені Григорія Петровського*). “Вул. Пархоменка” (*вулиця імені Олексія Пархоменка*). “Вул. Чекаліна” (*вулиця імені Олександра Чекаліна*). “Вул. Котовського” (*вулиця імені Григорія Котовського*). “Вул. Чайковського” (*вулиця імені Петра Чайковського*). “Пров. Котовського” (*провулок імені Григорія Котовського*). “Вул. Будівельників” (*вулиця Будівельницька*). “Вул. Огрудкувальників” — вузькофахова назва, вузькофахові терміни у вуличних назвах не вживають. “Вул. Зв'язківців” (*вулиця Зв'язківська*). “Пров. Енергетиків” (*провулок Енергетичний* — вузькофахова назва). “Пров. Шламовий” — (спецтермін, професіоналізм, отехнічна назва). “Театральна площа” (поки що неофіційна назва, та вживана Комсомольською міською радою й місцевими ЗМІ, — *Палацовий майдан*: у Комсомольську немає жодного театру, є міський культурно-технічний палац). Тож більше пошановуємо чужинські російські ймення, ніж свої, українські...

Про моральну шкоду

Географічні назви повинні викликати позитивні емоції. Неграмотні назви завдають моральної шкоди грамотним людям. Неграмотна назва може навіть відлякати людину, вона не схоче мати справу з недоосвіченою людиною, знаючи, що таку людину годі переконати в правильності її учинків. Коли ходитимеш повз неграмотну вивіску закладу, то оцінюватимеш насамперед його працівників як носіїв неграмотності. Неграмотна назва на вивісці може навіть відлякати потенційного відвідувача. (Хто нікчемну душу має, то така ж у нього й мова (*Леся Українка*).

Про “дебілізацію насе-

лення столичним метрополітеном” повідомила газета “Голос України” за 28 січня 2012 року. В Комсомольську десятиріччями триває дебілізація містян, і вони нічого не можуть удіяти: влада нікого не бачить, нікого не чує.

У нас, як у тих донецьких шахтарів: “Ну, хорошо, он бандіт. Но он наш бандіт, пойміте”! (Ліна Костенка. “Записки українського самашедшого”, К., 2012, с. 377). Так і в нашій місцевій прокуратурі: ну, хорошо, інформація безграмотна, та вона наша. То, либонь, пане прокуроре Юрію Ковтуну, мені

звернутися не до Вас, народного слуги, а до стіни Вашого кабінету, щоби захистити мову — один із державних символів?..

Комсомольськ на самому своєму початку випав із українських реалій, із культурних контекстів, і далі випадає. Місто будувалося як заповідник комунізму і тепер воно таке. Ганьба головному й прокурорському савіллю! Ні етнічному протистоянню!

Питання, як позбутися суржикової штучності в українських географічних назвах, непокоїть багатьох. Сьогодні проросійських українців буквально захоплює російська стихія. Та вкраїнська психологія не дозволяє цього.

Повернімо місту національну гідність! Доки ще породжена радянською міфологією і тоталітарним мисленням назва Комсомольськ негативно впливатиме на вкраїнське буття?..

Як діяти?

Міській владі чинити відповідно до вітчизняного і європейського законодавства та забезпечувати людські права на мову й інформацію, бо географічні назви, про котрі йшлося вище, функціонують не на підставі та не в спосіб, що передбачені українським законодавством (ст. 2 Українського адміністративно-судового кодексу).

Писав був про ці правопорушення до Комсомольської міської ради, до Комсомольської міської прокуратури, та, замість пильнувати правовий лад, діставав од них самі відмашки. (Вовчими зубами відгризуся, ведмежою силою відборюся).

Д.-р. Паркінсон у книжці “Люди зроблять так, як захочете ви” писав: “Мабуть, можна приховати своє походження, освіту та інше, але більшості людей це не вдається — їх видає мова”.

Творімо собі гідний український образ. Щоби не було, як у приказі: Корова Телятком рада, а про Свинку їй байдуже.

1918-го за вкраїнського гетьмана Павла Скоропадського в Києві за добу були замінені російськомовні вуличні таблички на вкраїномовні.

Чи продемонструє Комсомольська міська рада й Комсомольська міська прокуратура повагу до людини й законів, чи вирішать вони морально-етичну проблему — побачимо...

“Усе: час, сили, здоров’я, вкладені у велику справу,
— не для похвал і нагород”.

Мирослава ОЛІЙНИК
(БУЧКІВСЬКА),
член Національної спілки жур-
налістів України

«Не дай спати ходячому...»

Іван Бучківський (мій батько) народився в селі Купновичі Самбірського району на Львівщині, у простій селянській родині Павла і Марії, яка прищепила найголовніше — жадобу до знань. Книжки для нього були і залишаються найбільшим скарбом. А Великий Кобзар став для нього духовним наставником.

Громада села послала здібного хлопця продовжувати навчання до Самбірської гімназії, узявши витрати на себе. Навчання велося польською мовою. Наступний освітній заклад — Дрогобицький учительський інститут. Так він став учителем, пропрацював 65 років на освітянській ниві. У зрілому віці навчання продовжив у Луцькому педінституті за спеціальністю “Українська мова та література”.

Ще у далеких 1944—1947 роках, ризикуючи життям, Іван Павлович проводить підпільний “Університет історії України” для вояків Української Повстанської Армії. Склавши програму занять, за викликом (стук у вікно) він із проводирем ішов посеред ночі у “гніздо” упівців з навколишніх теренів. Учитель розумів, що його виклади — зброя проти більшовизму, тому вміло поєднував основну вчительську і директорську працю з підпільним курсом.

4 серпня 1948 року на могилі у Каневі, взявши грудочку землі, дав обіцянку Шевченкові побудувати в рідній місцевості пам’ятник.

1955 року Іван Павлович із сім’єю з Купнович переїжджає в село Градівка тепер Городоцького району Львівщини, в якому він і дружина Тетяна починають учителювати. Мешкає там і донині, тільки у вічність відійшла кохана дружина, з якою минулого червня відзначали 60-ліття спільного життя...

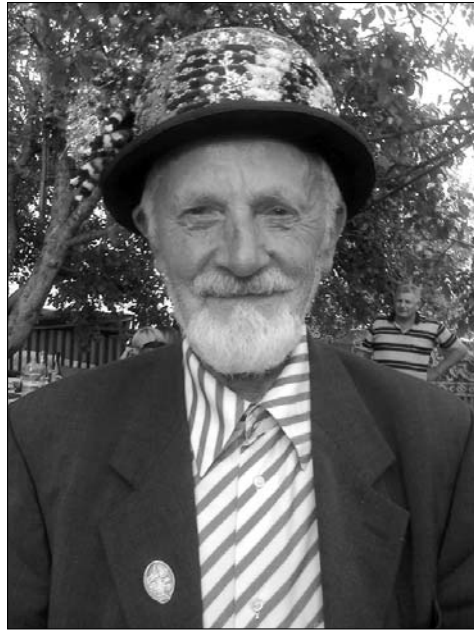
Іван Павлович уміє надихати патріотичними почуттями, якими володіє сам. Його щирий патріотизм відчуває кожен, а в ті роки непросто було бути “українцем”.

За чистоту мови він бореться і досі. Іван Павлович надзвичайно відповідальний, на різних зборах і засіданнях організацій читає змістовні тематичні доповіді, виголошує промови, які переважно готує вночі... Пише вірші, які друкують районні газети.

Мрія про встановлення пам’ятника Тарасу Шевченку не полишала його ні на мить. Тепер уже “дві мрії”: у рідному селі Купновичі та селі Градівка, яке стало його гаванню...

Ініціатива та безпосередня участь у зведенні пам’ятника вимагали не тільки виснажливої організаторської роботи серед населення, а й невтомного “оббивання порогів” органів влади. Та все минуло — і у вересні 1964 року в селі Градівка було встановлено перший пам’ятник Т. Г. Шевченку на Городоччині як дарунок до 150-ліття від дня народження. Другою мрією мало бути погруддя у селі Купновичі Самбірського району. Але визначення місця громадою села, насадження парку не увінчалось відкриттям пам’ятника... На 21 рік було вето радянської влади. Аж 1989 року купновичани (і не тільки) з великим піднесенням “вітали” Шевченка на своїй землі.

Започаткувавши на Городоччині громадсько-політичну організацію “Народний Рух України”, І. П. Бучківський згромад-

жує навколо себе свідомих українців. 1988 року він створює районне об’єднання на захист української мови. Першими членами цього руху були: І. Хома, С. Стойко, О. Дунас, Є. Шабат.

Особливі сторінки життя Івана Павловича відзначені служінням ВУТ “Просвіта” імені Тараса Шевченка. Так 1989 року, підпільно, у Градівській школі, бо про приміщення в Городку не могло бути й мови, відбулося перше засідання занедбаної “Просвіти”. Комунисти збунтовані, бо інформація вийшла за межі школи. І. П. Бучківського шоттижня викликали у керівні інстанції і погрожува-ли звільненням з роботи... Та ці заборони його не лякали.

Безкорислива діяльність Івана Павловича на ниві Городоцької “Просвіти” триває вже майже 25 років. Осередки організації він створив у селах Градівка та Купновичі, він є членом “Просвіти” міста Самбір.

У Городку та районі І. П. Бучківський як голова церковно-громадського комітету на честь виходу українських церков із підпілля 24 вересня 1989 року організував спільну літургію, в якій узяли участь 10 священників — УГКЦ, УПЦ та УАПЦ. Це був гарний початок у справі примирення українських церков на честь святкування 1000-ліття Хрещення Русі. Іван Бучківський організував також 2000 року святкування двотисячоліття приходу в світ Сина Божого Ісуса Христа зі встановленням і освяченням священниками різних конфесій пам’ятного Хреста на Крижовій — на межі Городоцького і Комарнівського деканатів. З його ініціативи споруджено дві символічні могили борцям за волю України, на честь її незалежності організував встановлення пам’ятних хрестів у рідних селах. 2001 року Іван Павлович створив при Градівській середній школі каплицю Покрови Пресвятої Богородиці, яка стала водночас кабінетом християнського виховання. Тут Іван Павлович 15 літ викладав християнську етику, додатково очолював катехизисну школу при церкві Преображення Господнього в рідному селі Градівка.

Усе: час, сили, здоров’я, вкладені у велику справу, — не для похвали й нагород. Відмінна риса І. Бучківського — скромність.

До слова, про здоров’я. У Івана Павловича був цілий “букет” хвороб, які з Божою поміччю переміг. Довге лікування не зламало його твердого духу. Незабутньою

Такий життєвий девіз обрав для себе Вчитель з великої літери, шевченкознавець, шевченколюб, активний громадський діяч Іван Павлович Бучківський. Другим його девізом є: Бог і Україна. І це не просто гарні слова — це повсякденна праця — у майже 90 років...

подією був випадок узимку 1946 року, в перредень Святого вечора, коли І. Бучківський поспішав до батьків у Купновичі. Засніжена стежина не давала можливості йти далі, тому, вирішивши відпочити, присів... Втрата свідомості від переохолодження могла закінчитися фатально, якби не священник Михайло Греділь, який їхав фірою (возом) неподалік і, помітивши невеличку темну цятку в снігу, вирішив

звернути... Подібних “випадків” було немало...

Протягом десяти років Іван Павлович очолював районне методичне об’єднання вчителів української мови та літератури. У Градівській школі створив перший у районі кабінет образотворчого мистецтва.

1997 року вийшла книжка “Минуло п’ятдесят літ...” (“Арсенал”, Львів) — Спогади про Самбірську учительську семінарію і Пласт (ВСУМ) у 1941—1944 рр.), головою редакційної колегії якої став І. Бучківський.

Особливе місце у невтомній діяльності Івана Павловича посідає організація численних екскурсій до святих та визначних місць України. Таких поїздок налічується вже 245! З них до Канева — 25.

Торік подорож пролягала карпатським краєм. У маршрут поїздки, яку організував І. П. Бучківський разом зі своїм помічником Василем Семеновичем Лилом, входили: Гошів — монастир; Старий Угрінів — садиба, музей та пам’ятник Степану Бандері; Скит Манявський — православний мо-

настир, заснований Йовом Княжницьким 1606 року біля села Манява Івано-Франківської області, який був одним із осередків культурного життя в Галичині; Яремче; Космач і славнозвісна Говерла! Зупинюся на найважливіших моментах.

Старий Угрінів. Садиба-музей Степана Бандери, особливо музей-криївка, де ми розглядали збережені атрибути підпільного життя упівців. А ще почули детальну розповідь про С. Бандеру і його побратимів.

На Говерлу разом із усіма вирушив й Іван Бучківський, хоч сили його підвели і він повернувся назад. Що ж, роки беруть своє... Хоча ще кілька років тому Говерла йому підкорилася!

У Криворівні відвідали літературно-меморіальний музей Івана Франка. Одна кімната музею присвячена видатній мешканці села Парасці Плитці-Горищів, яка є автором понад тисячі рукописних та власноруч переплечених і ілюстрованих книг, великої колекції ікон.

У Космачі Івано-Франківської області, у будинку під номером 218, — музей Олекси Довбуша. На подвір’ї — власноруч витесаний з каменю пам’ятник народному герою, а “причетний” до цього всього — Михайло Ількович Дідишин (справжнє прізвище Юсипчук).

М. Дідишин у горах знайшов хатину, біля якої був смертельно поранений Олекса Довбуш, розібрав її і переніс на своє подвір’я. Як дорогоцінний скарб, оберігає свої надбання. А ще — пише вірші (“свіжа” збірка “О. Довбуш”, Косів, 2011).

Наступною грандіозною поїздкою торік була мандрівка на За-

поріжжя, відвідання славнозвісної Хортиці, яка належить до одного з семи чудес України. Острів Хортиця — найбільший на Дніпрі (завдовжки 12,5 км, завширшки 2,5 км), тому і обрали козаки його за свою “резиденцію”. Ми оглянули відтворену Запорозьку Січ, автентичні речі в Музеї історії запорозького козацтва. Тут зустрілися з просвітянами Запоріжжя, які гостинно прийняли нас.

Не менш важливі і цікаві інші пункти нашого маршруту: Умань. Софіївка. Легенда кінця XVIII—початку IX століть. Мальовничий парк, який неможливо обійти за день. Для І. Бучківського ця територія України подвійно дорога — звідси родом була світлої пам’яті його дружина Тетяна, найперший друг і помічниця. Вона, також учителька, потім заступник директора школи справлялася з невеликим домашнім господарством, виховала трьох дітей, а найголовніше — за комуністичних часів навчила їх вірити в Бога...

А далі — Нікополь, де Богдан Хмельницький був оголошений гетьманом, звідси вирушив у великий похід на поляків. Дорогою — село Капулівка, де похований Іван Сірко.

Далі Дніпропетровськ, що пам’ятає Дмитра Яворницького, у музеї якого зараз зберігаються незліченні унікальні предмети. Оглянули ми також меморіальний будинок-музей академіка Яворницького, в якому він мешкав у 1905—1940-ві роки XX ст. Відвідали Жовті Води, знаменні першою перемогою битвою Б. Хмельницького 1648 року над військами Речі Посполитої...

Іван Павлович лягає опівночі, а встає раненько, бо чекають на нього невідкладні справи. У районі домовляється про чергову заплановану екскурсію, тут із ним обговорюють найактуальніші події, затверджують плани до реалізації. Справи чекають і у Львові: то засідання обласної “Просвіти”, то зустрічі з людьми для реалізації творчих задумів, то відвідання Музею історії народної освіти, до створення якого причетний...

2012 року, навесні, І. П. Бучківський зорганізував посадку молодого дуба на відзнаку 200-річчя від дня народження будителя національного духу Маркіяна Шашкевича. Просвітяни виголюшували промови, теплі слова, читали вірші, а Іван Павлович сказав: “До символічного деревця приходимуть люди, щоб набратися твердості духу, укріпитися в любові до рідної мови, народу, землі, України”.

А восени святкували 100-ліття Пласту в Самборі Львівської області. Склавши пластову присягу 1942 року, Іван Павлович пройшов із нею нелегкий шлях боротьби за українську ідею. Це була і є важлива віха його патріотичного життя, він став найстаршим пластуном Самбірщини.

2011 року, згідно з Указом президента України, його нагородили ювілейною медаллю “20 років незалежності України”. Але І. П. Бучківський працює не задля нагород...

Прикра ситуація склалася ніні з приміщенням Городоцької “Просвіти”, яке захопили приватні особи. Гірко, що люди у перредень святкування 145-річчя організації опинилися на вулиці...

Монолог Майстра: «Я — актор»

22 липня 2012 року відійшов у засвіти Богдан Сильвестрович Ступка

— Над коліскою — ку-ку!
Над чолом крутим — ку-ку!
Над хрестом німим — ку-ку!

Ось як можна вмістити людське життя у три рядки. Кожен із них окремо — нічого, а разом — усе. Лишається тільки позаздрити поетам і поезії, коли їхнє слово справжнє.

Я — актор. Часто говорю чужими словами, очі мої зі сцени чи з екрана випромінюють світло чужої любові, метають блискавиці зненависті, в'януть від байдужості... Є в цьому щось моторошне. Здавна у професії актора вбачали щось принизливе, блюзнірське. Навіть поширена теорія, буцімто гарний актор — це бездоганний камертон, інструмент, майже позбавлений власної особистості, який зате вміє сильно і точно відлунювати почуття й думки інших — режисера, драматурга, сценариста.

Я — актор. І щасливий цим. У мене тисячі життів від першого до останнього “ку-ку”. Нині захоплюються віртуальною реальністю, фантазують щодо можливості засобами технічного прогресу через гру торкнутися інших світів, відчувати себе героєм, генієм, чудовиськом, пережити неймовірні пригоди й авантюри. Я вмію це робити без жодних приладів. Бо я — актор. Я навчався цього спершу в студії при Театрі ім. М. Заньковецької в Бориса Хомовича Тягна, а потім (через два десятки років!) у Київському театральному інсти-

туті. І коли мене запитують, чому ось стільки років лягло між студією та інститутом, антрохи не лукавлячи, відповідаю: “Я читав підручник життя”. І користувався знаннями спершу на сцені, а згодом і перед кінокамерою.

Загдуваючи ті часи, один із моїх, лагідно кажучи, “доброзичливців”, похвалився, що переграв усі головні ролі в репертуарі театру, а Ступка тоді був усього-на-всього задніми ногами коня. Що ж, можна по-бути й ногами, аби добре навчитись ходити. А пізніше, навіть надаючи, прохрипіти річардівським голосом: “Півцарства за коня!”

Вчора на подіум я виходив Миколаю Задорожному в “Украденому щасті”, Дон Жуаном у “Камінному господарі”, булгаковським Майстром, Тев’є-молочарем, Котляревським, Гоголем...

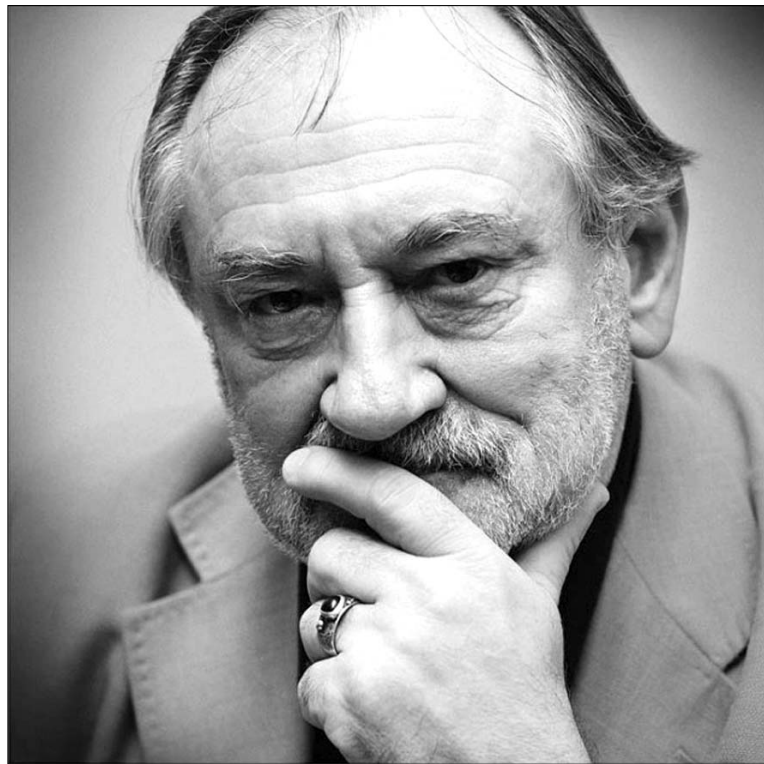
У театрі я щочечора помирав, зваблював жінок, когось убивав, із когось сміявся. Якщо дотримуватись “вічних” постулатів Станіславського, можна було б збожеволіти або легко шаблонізуватись.

На сцені в театрі кожна мить неповторна. І ту ж саму роль вже не зіграєш як учора. Оце і є закон змінності акторського творення. Ні, не відступати від загального плану вистави, але в деякі моменти мати право імпровізації, доповнювати персонажа власним способом мислення і своїм характером. Саме це підтримували мої вчителі-режисери, вихідці зі школи Курбаса — Борис Тягно та Доміан Козач-

ковський, а пізніше і Сергій Данченко, Володимир Опанасенко, Володимир Оглоблін. З їхньої мудрості й діянь ми, актори, приходили до розуміння, що мистецтво — форма, а зміст цієї форми — в тобі, що в один потік двічі не увійдеш.

Доторк до вічного, до класики. Це щось таке хвилююче, таке захмільне, що стаєш, наче переліплений наново з глини Адам, і починаєш творити в собі й собою того відомого всім персонажа, але не такого, яким він був до тебе. Подібне я відчував, коли приступав до ролей Річарда III та Ліра. Першого колись могутньо зіграв Лоуренс Олів’є, другого — Соломон Міхоелс. У “Річарді III” я шукав засоби, як би проявити і підтвердити, що Господь сотворив і ката, і жертви для нього. У “Королі Лірі” вже на самому початку я з’являюсь зі свічкою серед білого дня. Критики порівняли це з діянням історичного Дюгена, що з ліхтарем удень шукав Людину. А режисерові, і мені також, хотілось підкреслити, що немає в короля друзів, окрім власної тіні.

Якщо театр — це рух до героя від вистави до вистави, то кіно — вихоплений і закарбований спалах мить. Можна зробити кілька дублів однієї й тієї ж миті, а пануватиме обрана режисером. Інколи, на мою думку, і не найкраща. Але кіно — то відразу мільйони глядачів, мільйони поціновувачів і критиків. Відчув це, коли зіграв Богдана Хмельницького у фільмі “Во-

нем і мечем” польського режисера Єжи Гофмана. Не такий славний гетьман у поляків, як у нашій літературі, у наших фільмах. Та це й зрозуміло, адже саме повстання українського козацтва і поспільства розвалило польську державу “од можа до можа”. Але я — актор. І зіграв так, як його вельми барвисто описав Генрік Сенкевич. Хмельницький не стереотипний, він більше схожий на того, яким його бачив Тарас Шевченко. Пригадуєте вірш “Якби то ти, Богдани п’яний”?

У кожного зущого на землі індивіда свої таланти, свої людські якості, свої гріхи. І наш гетьман, маючи дар полководця й організатора мас, люблячи свободу й Україну, був сином свого часу. Поляки

кажуть, що маса, натовп — це жінка. А жінки люблять сильних мужів. Уже десять літ, як Україна стала незалежною. Важко твориться суспільство, де нема єдності. Поодиноці ми наче й українці, а разом — ні. Намагання одними поняттями — масова політика, масова економіка, маскультура — урівняти життя нових багатих і нових злидарів — то марна справа. Навіть прорахунки не залишають ніде порожніх місць. А в культурі порожні місця ніколи не бувають порожніми, їх заповнюють темні сили...

Я — актор. Я учень світу і життя — навіть сьогодні, коли давно вже перейшов свій полудень, продовжую вчитись. В один потік двічі не ввійти.

«Ступка ніс істинну правду великих слів і велику силу в собі»

Із розмови з Богданом Ступкою (2012 р.) Володимира МЕЛЬНИЧЕНКА — лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка, автора низки книг про Богдана Ступку: “Театральний тандем (“Феномен Данченка—Ступки”, “Богдан Ступка. Штрихи до портрета”, “Майстер”, “Богдан Ступка”, “Богдан Ступка. Біографія”, “Богдан Ступка: Обличчям до історії”, що вийшли в світ з 2000-го до 2013 року.

— Що турбує Вас у сучасному світі?

— Загальна, всезростаюча байдужість до окремої людини та її гіркої долі. Падіння громадського співчуття до вбитих і постраждалих у нинішніх війнах та військових зіткненнях, терористичних актах, загиблих у жахливих катастрофах та стихійних лихах. Говорячи словами Володимира Висоцького, “земля почорніла від горя”. Здавалось б, зараз у нас відомо про це більше, ніж у радянські часи. Говорять і пишуть про співпереживання, співчуття. Показують та доводять це на фактах. І все ж, насправді, реакція одних людей на страждання інших виражена в словах англійського публіциста і філософа Вільяма Хезлітта: “Леде помітний біль у мизинці вкидає нас у більшу тривогу, ніж знищення мільйонів таких, як ми”. Суспільство, так би мовити, розлюднюється.

— Люди загалом не стали кра-

Богдан Ступка і Володимир Мельниченко.
20 листопада 2011 р. — останній приїзд артиста до Москви

щими за два останні тисячоліття?

— Можу відповісти словами Шевченка: “Тойді повісили Христа, й тепер не втік би син Марії...”

Більше того, по-моєму, людина змінилася на гірше. Тому що їй нехить учитися. Як інакше трактувати небажання скористатися досвідом попередніх поколінь? Тому помилки повторюються. Одні й ті ж самі — такий собі перпетуум мобіле — вічний двигун, що дає підстави кожному поколінню здійснювати своє право “на власну лю-

бов і війну”. Я не думаю, що це справедливо, але так виходить.

— Яку найголовнішу проблему повинно вирішити людство?

— Навчитись нарешті вирішувати всі проблеми тільки шляхом суспільної згоди та реформ.

— Забути про революції?

— Микола Бердяєв говорив, що в революції здійснюється суд над злими силами, що творять неправду, але ті, хто судить, самі творять зло.

— На що людство повинно сподіватись?

— На здоровий глузд.

— Бути чи не бути?

— Бути!

Геній Ступки безсмертний, ефект його творчості назавжди залишиться з нами.

Щодо сумної призначеності людського життя, то її найбільш точно та безжально діагностував ще Шекспір вустами короля Ліра: “Ми плачемо, вродившись, бо мусим дурну комедію на світі грати...”. І все-таки, все-таки... Видатний філософ Ми-

кола Бердяєв справедливо вважав, що в гріховному, злому світі неможливий неперервний, поступальний розвиток, якщо в суспільстві немає позитивних, творчих, відроджуючих сил. Якраз до таких сил і належить театр і духовне кіно, в яких нам залишилися образи, створені Богданом Ступкою.

Майстер відійшов у Вічність, але він буде жити, доки ми його пам’ятатимемо, а наші нащадки матимуть можливість познайомитися з його творчістю. Що для цього зроблено? Чи названі вулиці на його честь у Києві, Львові, де великий актор працював, у Куликові, де він народився? Чи скоро буде пам’ятник Богдану Сильвестровичу в його улюбленому скверіку біля Театру ім. І. Франка? В інших містах і місцях України? Чи всі вистави й кінофільми за його участю можна подивитися в Україні, й не тільки в Інтернеті? Чи здатні ми зібрати на одному електронному носії та випустити у світ усі кінофільми та вистави за участю Богдана Ступки, щоб його творчість завжди була загальнодоступною? Чи будуть виходити нові книги про Майстра, зокрема зі спогадами його друзів і колег? Чи з’являться в Україні кіно- та театральний фестивалі його імені? Чи збережено Ступчин робочий кабінет як меморіальну кімнату?

Прості питання для кожного з нас і цілої нації...

“Обличчя людини, про яку йдеться, постає без кривизни і деформації, тому дає їй право писати спогади”.

Микола ІЛЬНИЦЬКИЙ, доктор філологічних наук, академік, м. Львів

Ім'я Михайла Кочергана відоме ученим-мовознавцям і студентам, які навчаються за його підручниками з порівняльного мовознавства. І ось приємна несподіванка — книга спогадів.

Є різні типи спогадів: егоцентричні, де все зосереджується на особі спогадальника, і такі, де автор прагне більше розповісти про оточення, намагаючись залишитися у затінку, мовби за кулісами театрального дійства. Важко віддати перевагу якомусь із цих типів, та вони й не існують у чистому вигляді, бо тоді й не були б спогадами, а спогади мусять бути про щось.

Михайло Кочерган намагається зрівноважити всі три зазначені в назві книги компоненти, розташувавши їх у певній послідовності й визначаючи своєрідну градацію рівнів: час, я, люди. Така послідовність, знову-таки, умовна, бо час сприймається через призму особистості, поведінка й характери виявляються у певних ситуаціях, обставинах, в які ставить людину час. Мені, може, ще й тому захотілося відгукнутися на книжку спогадів Михайла Кочергана, що на певному етапі його і мого життя наші шляхи перетнулися, і я став навіть епізодичним персонажем його книжки. Власне, того епізоду, який наклав певний відбиток на наші подальші долі чи принаймні визначив певні орієнтири, лінії поведінки.

Я пишу не рецензію, а читацький відгук, тому дозволю собі порушити пропорції щодо вагомості подій, і почну з епізоду, коли доля звела нас під час навчання у Дрогобицькому педагогічному інституті імені Івана Франка, де складалася група студентів, які вчилися думати не зовсім так, як цього вимагали тогочасні навчальні програми. Власне, ми могли б познайомитися значно раніше. Річ у тім, що Михайло Кочерган після закінчення сільської семирічної школи навчався у Самбірському педагогічному училищі. Я теж після семирічної школи у своєму селі відіслав документи в те училище. Але мені забули надіслати повідомлення, що я прийня-

Право на спогади

тий (усі оцінки були відмінні), і я пішов у 8 клас середньої школи в місті Турці. Цікаво, що з деякими учителями Самбірського педагогічного училища згодом мене зводила доля. Так, у Дрогобицькому педінституті викладав Іван Васильович Рибінцев, переведений сюди з Самбірського педучилища. А через багато років, 1973-го, відгук на мою кандидатську дисертацію від провідної установи — Київського педінституту ім. М. Горького (тепер Київський державний університет ім. Михайла Драгоманова) писав доцент цього інституту, полтавець Петро Панасович Хропко, який у 1950-ті теж викладав у Самбірському педагогічному училищі, про що мені тоді розповів.

Чіпка пам'ять Михайла Кочергана зафіксувала події, які сталися під час нашого навчання у Дрогобицькому педінституті. Зокрема те, що 1957 року група студентів створила літературне об'єднання і його учасники намагалися оприлюднити свої твори. “Пам'ятаю, — пише Михайло Петрович, — як ми випускали стіннівку “Молоді голоси”, як обговорювали її макет, як компону-

довго затриматися. Тоді він звернувся в облвно, однак вакансії вчителя у всій Львівській області для нього не виявилися. Згодом після тривалої перерви знайшов роботу вчителем у селі Смолин Яворівського району” (с. 81), нарешті, додав уже від себе, остаточно осів у рідному селі Великі Дідушичі Стрийського району, де й передчасно закінчив свій життєвий шлях.

Історія з літературною стіннівкою була лише першим дзвіночком тривоги, який надто часто дзеленчав на життєвій дорозі Михайла Кочергана, та все ж у супереч обставинам він зумів реалізувати свій талант, утвердити себе як учений.

Загалом уся книжка спогадів “Про час, про себе і людей” — своєрідна одіссея з рифами, підступними сиренами, проходами між Сциллою і Харибдою, які все-таки вдавалося обійти, здолати і врешті-решт добратися до своєї духовної Ітаки. Не без підтримки людей, які в подібних випадках завжди приходять на допомогу.

Не переповідаїм усіх епізодів складних перипетій на життєвій і творчій дорозі Михайла Кочерга-

на. Скажу тільки, що він веде розповідь спокійно і стримано, скрашуючи своє уже повторне переживання то по-філософськи вибачливо, то із щирою вдячністю. Такий тон не спонукає його ховати прізвища людей за початковими літерами чи фігурами умовчання. Стан стоїчної рівноваги не покидає його навіть тоді, коли після хвили піднесення доводиться падати вниз без, здавалося б, особливої надії на порятунок. Як, приміром, в епізодах, коли після успішного захисту кандидатської дисертації і триумфу студентського ансамблю “Пролісок”, яким він керував, на українській, союзній та зарубіжних сценах. Кар'єра круто обірвалася у зв'язку зі звинуваченням у “проявах українського буржуазного націоналізму”. Це був 1969 рік, рік між першою хвилею арештів 1965 року і другою — 1972-го. Ось як описує Михайло Петрович обставини свого звільнення з роботи у Дрогобицькому педагогічному інституті після одного інциденту на державній екзаменаційній сесії: “Я сидів поруч з екзаменатором і тихо, щоб ніхто не чув, не погоджувався з деякими відповідями і просив пояснити суперечності в них. Зокрема я спитав, як стикнується положення студентки про державність російської мови із [...] статтею Леніна (“Чи потрібна обов'язкова державна мова”. — *М. І.*); чому нещодавно Український народний хор імені Верьовки у Дрогобичі виступав з концертом, цілий відділ якого утворювали колядки і щедрівки, що, за визначенням студентки, є проявами українського буржуазного націоналізму; як російська мова може стати єдиною світовою мовою, коли найсильнішими є позиції англійської, і неже всі нації добровільно відмовляться від своїх мов; як пояснити суперечність у відповідях студентів, коли один з них твердить про СРСР як єдину державу, а другий говорить, що УРСР є державою (то скільки у нас держав — одна чи п'ятнадцять?), і які ознаки держави, згідно з положеннями праці Леніна “Держава і революція”, має Україна (власна армія, власні гроші тощо)” (с.133).

Звісно, відповіді на ці питання

одержати він не міг, зате справа з донесення співрозмовника пішла в КДБ, і на засіданні ради інституту Михайла Кочергана звільнили з роботи. Роки “ходіння по муках”, опис яких зайняв би надто багато місця, завершилися усе-таки Івано-Франківським педінститутом (сьогодні Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника), де ректором став недавній секретар парткому Дрогобицького педінституту О. Устенко, людина ініціативна й амбіційна, що знала фаховий рівень Кочергана, відтак — Черкаси, де працював на посаді професора, а потім завідувача кафедри загального і російського мовознавства, і нарешті, з 1992 року Михайло Кочерган — завідувач кафедри загального й українського мовознавства Київського лінгвістичного університету, в якому сьогодні є професором-консультантом.

Як засвідчує біобібліографічний покажчик М. Кочергана, виданий 2006 року, учений до того часу підготував п'ять докторів і 16 кандидатів наук, виступив офіційним опонентом на 37 захистах (сьогодні ці дані застаріли).

Попри напружену наукову працю Михайло Кочерган ніколи не був осторонь процесів, які відбувалися у суспільстві: він був учасником історичної демонстрації фільму Сергія Параджанова “Тіні забутих предків” і на залик Василя Стуса разом із багатьма глядачами встав на знак протесту проти арештів української інтелігенції. 1988 року Михайла Кочергана обирають головою Товариства української мови імені Тараса Шевченка “Просвіта” Черкаського педагогічного інституту та одним із співиголів обласного об'єднання “Просвіти” і Руку, а 2004 року він — серед учасників історичного Майдану 2004 року. Про ці та інші події автор розповідає колоритно, докладно й переконливо, наче пише розділ наукового дослідження.

Бібліографічний покажчик, виданий до 70-річчя науковця, має назву “У дзеркалі часу”. Той час спотворював багато облич, але обличчя людини, про яку йдеться, постає без кривизни і деформації, тому дає їй право писати спогади, сповідаючись перед сучасниками.

Олександр ПОНОМАРІВ, заступник голови Всеукраїнського Товариства “Просвіта” ім. Тараса Шевченка

Книжка спогадів відомого українського мовознавця Михайла Кочергана являє собою опис життя українця на тлі подій, що відбувалися в Україні з кінця 30-х років минулого століття до сьогодення. Уперше ми зустрілися з ним на початку 60-х років, коли я після закінчення Київського університету ім. Тараса Шевченка прийшов працювати до Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні Академії наук Української РСР. А Михайло, закінчивши Дрогобицький педінститут, зробив спробу вступити до аспірантури Інституту мовознавства. Тодішній директор Інституту Іван Білодід уживав усіх заходів, аби не допустити до керіваної ним установи галичан. Якщо там деякі з них і працювали, то завдяки попередньому директорів, академіку Леонідові Булаховському. Незважаючи на відмінно складені іспити, Михайла під різними приводами до стаціонарної аспірантури не прийняли.

Мене, вихідця з південно-східного кутка української землі, зблизила з Михайлом, що народився в західній частині Львівщини, національна ідея. Ми часто розмовляли про долю України, про відродження української мови на всіх наших етнічних теренах. Я почув багато розповідей про життя західних областей України після 1939 року. І ось тепер про все це можна прочитати в книжці “Про час, про себе і людей. Спогади” (К., ВЦ “Академія”. — 2012, 224 с.).

Крізь призму особистих відчуттів

Коли настав “золотий” вересень 1939 року, автор спогадів, хоч і був ще малий, “відчував, що спочатку до радянської влади люди ставилися нейтрально, можливо навіть стримано позитивно”. Але представники нової влади швидко почали наводити “нові порядки”, особливо, коли відступали перед приходом німців. Одним із наслідків такого порядкування були “тисячі замордованих, понівечених до невпізнання політичних в'язнів у Самбірській тюрмі”.

Після вигнання німців до села знову прийшли радянські солдати, а з ними й радянська влада. З'явилося розпорядження спалити всі книжки, видрукувані не в радянських видавництвах. За непослух — кара в'язницею або виселенням до Сибіру. “На подвір'ях палали вогнища, в яких горіли “Кобзар” Тараса Шевченка, що був у кожній хаті, твори Івана Франка, Лесі Українки, Пантелеймона Куліша, Володимира Винниченка, номери журналу “Дзвіночок”...

Одним із великих лих було заганняння людей до колгоспів. “Це ж треба було організовувати колгоспи в Західній Україні 1947 року, в час, коли вихідці зі східних областей України, де були колгоспи і лютував голод, блукали нашими селами в пошуках шматка хліба. Ніхто собі такого життя не бажав, тому опиралися, як могли. Найбільше противилися ті, хто втрачав кров'ю й потом зароблене господарство.

Їх влада постаралася ізолювати: в одну ніч вони були вивезені до Сибіру”. Михайлова мати, попри всілякі погрози, відмовлялася вступати до колгоспу і підписала заяву про вступ тільки після того, як її два дні протримали в підвалі (а вдома ж були голодні діти й худоба!). “Вступаючи до колгоспу, ми мали більше десяти гектарів землі. Тепер нам відміряли двадцять п'ять сотих, куди ввійшла хата з подвір'ям і фруктовий сад... Позбавивши селян землі, влада за ці куці присадибні ділянки обкладала людей непосильними податками”.

Можна довго цитувати автора спогадів, але ліпше прочитати їх. Проте наведу ще один уривок із книжки. Досі в Україні є люди, які поширюють брехливі відомості про те, начебто вояки УПА тероризували вчителів, яких привозили в західні області навчати дітей. “У Коблянській школі українську й російську мови викладали випускниці Старобільського учительського інституту, що на Луганщині. Вони в силу своїх можливостей виконували покладені на них обов'язки. Учні й батьки ставилися до них із повагою. Ніхто їх не переслідував, не тероризував, і їхньому життю ніщо не загрожувало. Інша справа, що були молоді вчителі, які ретельно виконували спеціальні завдання енкаведистів, вистежували, де переховуються повстанці, з ким контактують, і відповідну інформацію надавали репресивним органам.

Таких стукачів чекала розплата”.

Долаючи всі негаразди нелегкої долі, талановитий Михайло Кочерган наполегливо працював. Під час навчання в Самбірському педучилищі, поринаючи в глибини педагогічної науки, він почав відвідувати хореографічну студію при міському будинку культури, де опановував ази хореографії під керівництвом досвідченої колишньої балерини загадкової долі Лариси Добржанської, певний час був артистом Дрогобицької філармонії. Це знадобилося йому, коли він став викладачем Дрогобицького педінституту і створив у ньому вокально-хореографічний ансамбль “Пролісок”, у якому був художнім керівником і хореографом.

Доклавши чимало зусиль до вироблення й підготовки програми, керівник ансамблю домогся того, що “Пролісок” став широко відомим в Україні та за її межами. Про виступи “Проліска” писали в газетах, розповідали в радіо- й телепередачах Львова, Києва, Москви, столиць прибалтійських та інших республік колишнього Радянського Союзу. Художньому керівникові ансамблю обійшли звання Заслуженого артиста УРСР. Та не вийшло. “Після якогось урядового концерту в Жовтневому палаці в Києві підійшов до мене один із керівників від культури, показав пальцем на двох дівчат з ансамблю і велів мені відправити їх цього вечора розважати високе на-

чальство. Я сказав, що в моєму колективі дівчата цим не займаються. — Тоді обійдемося без Вашої допомоги, — сказав він. — Варто мені поманити їх пальчиком, і вони самі прибіжать. — І не старайтесь, бо нічого у Вас не вийде. А коли б так раптом сталося, то тих дівчат завтра в ансамблі вже не було б. — Тоді плакало Ваше почесне звання Заслуженого артиста. — Як-небудь перебіюся і без зв'язки, — відповів я”. У розквіті творчих досягнень “Проліска” Михайла Кочергана за “хибні погляди щодо деяких питань ленінської національної політики” було звільнено з посади викладача інституту, а отже, й керівника ансамблю.

Викладацька робота, керування мистецьким колективом, постійне перебування під ковпаком “компетентних органів” не заступили головного в житті М. Кочергана — захоплення науковими дослідженнями. Тему докторської дисертації він обрав складну: “Лексична сполученість і значення слова” на матеріялі української, білоруської та російської мов. На канікулах, замість відпочинку під час відпусток він місяцями просиджував у лексичних картотеках мовознавчих установ Києва, Мінська, Ленінграда. А водночас брав участь у наукових конференціях, семінарах, симпозиумах. Михайло Кочерган відбувся як педагог, науковець, митець. Він доктор філологічних наук, професор, академік АН Вищої школи України. Про життєвий шлях ученого й доброго громадянина України читач довідається докладніше, прочитавши його спогади.

Не хата, а музей — із пропискою для хотинської історії

Будинок у селі Хотин Радивилівського району, в якому мешкає Надія Мельник зі своєю родиною, унікальний: заходиш до нього як до звичайної оселі, а виходиш — нібито занурився у вікові глибини історії, частину будівлі господиня обладнала під етнічно-краєзнавчий музей, а експонати — речі, зібрані на рідних теренах за останні півстоліття.

Євген ЦИМБАЛЮК,
Рівненська обл.

“Моя колекція — не кладовище експонатів”

— Колись мені наснився дивний сон, — розповідає Надія Андріївна, — ніби стою я над виритою ямою і кидаю туди всі свої надбання: книги, старовинний одяг, давні побутові речі тощо. Як раптом голос із-за спини: “Що ти робиш?! Схаменися! Не викидай! Ти знаєш, як усе це важко збиралося, але ти не знаєш, як усього цього потребує покоління 2001-го року”. Чому саме 2001-го, я тоді не второпала... Та ось нещодавно приходиться на експерсію до мого музею один клас з Хотинської школи. Від побаченого діти були в захваті. Роздивляються, розпитують... Я також їх запитала: “З якого ви, дітки, року народження будете?” І тут всі видають: “З 2001-го!” Тоді й пригадала оте видіння. Отже, моя справа — не лише для мене, а й для наступних поколінь, адже музей — це не склад, не кладовище експонатів, а безмежний простір від минулого до майбутнього, відкритий для людей.

Ритуальний горщик

Першим “серйозним” експонатом для колекції Надії Мельник став давній ритуальний горщик. Його селянка знайшла на місці колишнього дохристиянського могильника у сусідньому селі Полуничне. Екскаватор копав пісок, серед якого опинилася потріскана посудина, такий собі гібрид горнятка та глечика.

Невдовзі цей могильник став місцем розкопу для археологічної експедиції під керівництвом легендарного Ігоря Свешнікова. Ігор Кирилович почав цікавитися у місцевих мешканців про знахідки. Дізнався й про археологічну колекцію Надії Мельник. Ось так і зав’язалася дружба двох дослідників історії, що тривала десятиліття, аж до смерті Ігоря Кириловича.

А науковці за допомогою сучасних технологій встановили, що знайденому горщику дві з половиною тисячі років, він — ритуальний. У нього висипали прах померлого, заковували посудину разом із двома іншими горщиками — для їжі та питва. Ось таким чином, за давніми віруваннями, людина мала вікувати на тому світі.

Легендарний Свешніков навчив, як визначати вік реліквій

— Щодо найдавніших речей з мого музею, — розповідає Надія Андріївна, — то тут чимало так званих тисячників. Зокрема це кремнієві знахідки (серпи, молоти, сокири), яким по десять тисяч років. Трохи менший вік у наконечників, списів... Деякі з них збереглися з первіснообщинного ладу. Найцінніші речі Висоцької культури, з яких і розпочалося моє захоплення старожитностями. На деяких екземплярах, знайдених у Полуничному, зберігся

Надія Мельник у домашньому музеї із трьохсотлітнім глечиком

навіть давній орнамент — гілочки ялини. Це символ вічного життя. З часів Висоцької культури маю дві бронзові застібки для одягу, сережки або ж, як їх називають, дармовиси, та дитячий браслет. А ось люльки, знайдені на хотинських теренах. Утім, це вже експонати пізнішої доби — Хмельниччини. Серед речей цього історичного періоду я виокремила б козацьку шаблю і великий господарський глечик. Шаблю знайдено на місці переправи козаків під час Берестецької битви 1651 року, на річці Пляшівка, яку чистив

Унікальні речі музею — бойова козацька шабля, тарілочка, вилиті з алюмінієвої обшивки літака, та дерев’яна сумка, з якою у Хотині колись ходили до школи

Один із музейних куточків

екскаватор і ковшем викинув на берег збережену в мулі козацьку амуніцію. Щоправда, шабля виявилася пошербленою, з відбитим вістрям. А глечик дістався мені від односельців, котрі знайшли його на горіщі і принесли до музею. Цей горщик також став предметом дослідження науковців. Експертиза встановила, що він із XVII століття. Більше того, на його горловині добре збереглася полива, і саме по цій поливі Ігор Кирилович Свешніков навчив мене визначати вік предмета та його належність до певної культури.

На покуті — “Благословенник” від прадіда

У музеї Надії Мельник тисячі експонатів. І за кожним із них конкретна історія, а то й доля, як-от із вишитою сорочкою, яку передала односельчанка Катерина Франчук.

У повоєнний час подружжя Франчуків опинилося на засланні в Норильську, брали участь у тамтешньому повстанні в’язнів, витримали всю доленосну тяжбу і зберегли національний дух. А підтримувати духовний зв’язок з Україною допомагав їм національний одяг, пошитий власноруч на засланні.

Є щось глибинне і в рушникові, що висить поруч із сорочкою. Він вишитий на сході України, у Хотині опинився 1933 року, коли за шматочок хліба люди з підрадянської України віддавали останнє. Орнамент цього рушника різниться від хотинських, де переважно вишивали квіти. А на

тому, обміняному на хліб, — колоски.

У домашньому музеї пані Надії мене вразила зброя — від козацького періоду до часів Другої світової війни. Тут і повстанські обрізи, і незвичні круглі гранати, схожі на ядра до гармат, і навіть сокира, більша від звичної удвадцятіро.

— Кілька разів під час війни довкола Хотина падали збиті літаки, — згадує Надія Мельник, — отож односельці брали з літаків метал і переплавляли його на посуд, якого не вистачало. Серед такого алюмінієвого посуду у моїй колекції і ложки, і тарілочки, і каструльки. А перша у посудному наборі — ложка мого діда Івана, яку він вилив ще на початку минулого століття, коли одружувався. Тоді це був іменний подарунок дружині в день весілля. Сімейного в музеї дуже багато, починаючи від прадідівської ікони “Благословенник”, яка передається з покоління в покоління.

Односельці, знані за піснями та прізвиськами

Окрім музею, у пані Надії ще низка дослідницьких справ. Одну з них вона вже втілила в життя — видала книгу про історію рідного села “Святі місця землі моєї... Хотин”. На черзі — нова книга про минувшину та сучасне Гоноратки, прилеглого до Хотина села. Надія Андріївна також збирає і записує стародавні розповіді та народні пісні свого краю. Лишень із уст односельчанки Марії Іванівни Романюк, яка уже, на жаль, відійшла у засвіти, хотинська дослідниця фольклору записала понад сто пісень, частина з яких (повстанських) притаманна тутешньому краю.

Є в творчому арсеналі матеріали про відомих людей, що народилися, пов’язали свою долю з Хотинном, Полуничним, Гонораткою; є науково-краєзнавча праця про розпис місцевих писанок, є товста папка зібраного матеріалу про походження сільських прізвиськ.

— У Рівному я брала участь у науковій народознавчій конференції, де говорили про те, як виникають прізвиська. Тема так захопила, що я вирішила дослідити всі прізвиська, що побутують у нашій місцевості. У результаті відкрила для себе багато цікавого, пов’язаного з людськими до-

лями. От, приміром, є у нас люди, яких здавна називають Пташини та Комахи. Чому? У першому випадку чоловік поселився в селі, взяв город під лісом, посіяв там пшеницю, але щоразу, коли навідувався на поле, застав там зграю птаства, що жилося по-сівом. У розпачі він скаржився землякам: “Та хіба ж це моє поле. Це ж пташине”. Ось так і нарік сам себе Пташиною. Щодо Комах. Облюбував чоловік місце для будівництва хати, а там — комахник. Не зміг селянин зруйнувати комахине царство, та й інше місце для житла вибрати не хотів, тому переніс комахник до лісу. Відтоді в народі сам став Комахою.

Музей є — музею-садибі бути!

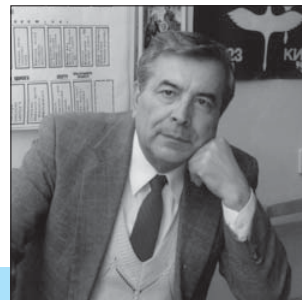
У виставковій залі музею представлено лише децицію старовинних речей, бо їх усіх вмістити в площу, виділену під музей, неможливо. Але вихід із цієї ситуації є. Більше того, є можливість створити в Хотині справжній музей-садибу.

— Від діда мені лишилося у спадок старе господарство: хатина, стодала, клуня, — говорить пані Надія, — а там верстати, діжки, посуд, лавки, столи, жорна... Більшість цих речей дід Іван виготовив власноруч. Приміром, дерев’яні сумки для школярів, які він майстрував у повоєнний час і якими користувався півсела. Або ж дерев’яні туфлі — таких ніде не зустрінете. А тоді, після війни, ходили і в такому взутті... Або ж печатка “Просвіти” із сусіднього села Острів... Отож у дідовій хаті можна відкрити воїстину народний музей, де кожна річ нагадувала б про старовину, про історію суспільного розвитку. Але перед відкриттям такого музею треба відремонтувати хатину — підлатати стіни, дах, у якому ще з минулої війни є не менше десятиків дір від куль. На відновлення необхідні кошти. З району мені пропонували на ремонт дідовської хатини три тисячі гривень. Але ж це мізер. Утім, я маю надію, що задум вдасться здійснити, що до нового музею, як і до теперішнього, навідуватимуться люди, у ньому часто відбуватимуться народознавчі заходи, а отже, не перериватиметься сув’язь поколінь.

На Рівненщині розгорнули найбільший за площею державний прапор України (60 метрів завдовжки, 40 метрів завширшки). А тримали його, змінюючи один одного, тисячі людей, які таким чином виявили свою шану історії, національній святині. Фото Євгена Цимбалюка

ТРАГЕДІЯ НЕ МУСИТЬ ПОВТОРИТИСЯ

2-4

ПЕРЕСОПНИЦЯ — СТОЛИЦЯ ПЕРШОКНИГИ

5

БОГДАН СТУПКА: “Я — АКТОР”

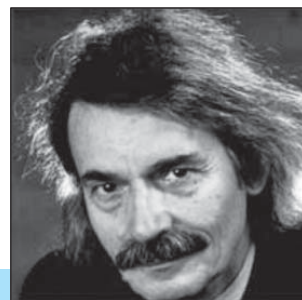
9

“ПРОСВІТІ” — 145

10-11

З ЦЬОГО РОДУ ПРЖЕВАЛЬСЬКИЙ

14

Не ревізуймо формулу примирення!

ЗАЯВА з приводу ухвал Сенату і Сейму Республіки Польща з нагоди сімдесятої річниці трагедії на Волині

Українська громадськість обурена й глибоко занепокоєна ухвалою Сенату Республіки Польща від 20 червня 2013 р. та ухвалою Сейму Республіки Польща від 12 липня 2013 р. з нагоди 70-річчя трагедії на Волині. Викликає категоричне несприйняття вибірковий упереджений і незбалансований підхід обох палат польського парламенту до оцінки кривавих подій на споконвічних етнічних українських землях. Польські законотворці стали на шлях ревізії формули українсько-польського примирення, яка була погоджена між Україною і Польщею десять років тому і зафіксована 10 липня 2003 р. в Заяві з нагоди 60-ї річниці волинської трагедії, схваленої парламентами обох сторін, та у проголошеній 11 липня 2003 р. Спільній заяві Президента України і Президента Республіки Польща “Про примирення — у 60-ту річницю трагічних подій на Волині”.

В ухилах жодним словом не згадано про спричинені збройними підрозділами польського підпілля українські жертви трагедії, а йдеться лише про фізичне винищення поляків. Такий підхід рівнозначний виправданню масових і систематичних злочинів, які чинили підпорядковані еміграційному польському уряду в Лондоні загони польської Армії крайової та бойові Батальйони хлопських щодо українського населення Волині, що мали організований характер і були спрямовані на фізичне винищення українців на їхніх споконвічних етнічних землях. Активну участь у вимордуванні українців брала також польська поліція, яку контролювала нацистська окупаційна влада. Отже, в українській сторони є більш ніж вагомий підстави кваліфікувати винищення

українців на Волині збройними польськими формуваннями не лише як етнічну чистку з ознаками геноциду, а як геноцид.

Польські законотворці оперують нічим необґрунтованою стотисячною цифрою польських втрат, ігноруючи українські жертви польських акцій. Перевірка заявлених польською стороною втрат обох сторін, здійснена в селах Волинської області, виявила, що польські втрати значно завищені, а українські — значно занижені. Було також встановлено, що багато поляків, котрі значаться як такі, що загинули внаслідок дій УПА, насправді виїхали після війни до Польщі.

В ухвалі Сенату є згадка про “випадки польської відплати у 1943—1944 роках”, що є свідченням свідомого ігнорування численних фактів винищення українців, яке розпочалось на українських етнічних землях наприкінці 1942 р. Отже, охорону українських сіл вимушені були здійснювати підрозділи УПА, які з посиленням польського терору мусили пізніше вдаватися до відплатних акцій.

Криваві події на Волині, на Холмщині та в інших населених українцями територіях Закерзоння стали трагедією обох народів.

Слід пам’ятати, що українсько-польське протистояння на Волині свідомо провозували і німецька окупаційна адміністрація, і командування керованих із Москви радянських партизанських з’єднань. Однак глибинним підґрунтям Волинської трагедії був конфлікт фундаментальних національних інтересів. Усі фракції ОУН і керівництво УПА обстоювали і збройно захищали право українців створити на споконвічних українських землях Українську соборну суверенну державу. Польський еміграційний уряд в Лондоні вважав Волинь та інші українські землі, окуповані Польщею після 1918 р., частиною території польської держави і відповідно орієнтував польське збройне підпілля на їхню зачистку від українського елементу.

Ухвали Сенату і Сейму Республіки Польща є спробою нав’язати українцям і всій Європі однобічний погляд на волинські події, очорнити український національно-визвольний рух та підірвати міжнародний авторитет України. Ці ухвали руйнують добросусідські українсько-польські відносини, заохочують проросійські і прокомуністичні сили в Україні, які виступають проти незалежної української державності та її євроінтеграційного курсу, підіграють шовіністичним силам у Польщі, що висувають територіальні претензії до України, а також сіють у свідомості молодого покоління українців і поляків зерно взаємної недовіри й ворожості.

Ми звертаємось до парламентських і урядових кіл, політиків, науковців, громадськості Польщі не ревізувати вже погоджену формулу примирення і не відмовлятися від конструктивного діалогу з метою встановлення історичної правди як надійного підґрунтя для збереження духу українсько-польського примирення і злагоди, який є міцною запорукою свободи, незалежності та демократичного розвитку обох країн.

Данило КУРДЕЛЬЧУК,
голова Міжнародного громадського об’єднання “Волинське братство”

Дмитро ПАВЛИЧКО,
координатор Народного комітету захисту України

Павло МОВЧАН,
голова Всеукраїнського товариства “Просвіта” ім. Т. Г. Шевченка

Махайло РАТУШНИЙ,
голова Української всесвітньої координаційної ради

Євген ЛУПАКОВ,
голова Співки офіцерів України та керівники інших громадських організацій

Київ, 15 липня 2013 р.

Формуємо національну свідомість

Із захопленням прочитали статтю Марії Майшук “Ключ до розуміння” (“Слово Просвіти” ч. 1, 2013) про діяльність Народного дому і Товариства “Просвіта” у селі Глибока Чернівецької області. Так захотілося подякувати просвітянам за творчу і плідну діяльність на ниві українського відродження! Якби всі були такі активні й діяльні, як у с. Глибока!

Стаття “Ключ до розуміння” та звернення Головної ради ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка “Напишемо історію “Просвіти” разом” (ч. 50, 2012) спонукали й нас розповісти про діяльність “Просвіти” м. Новомосковська Дніпропетровської області.

“Просвіта” у Самарському краї діяла ще у 1930-ті роки. Є дослідження про це новомосковців, зокрема Івана Головатого, Бориса Коваленка, Парасковії Бровченко, Емми Шаповалової. Опубліковано матеріал “Пам’ять про коріння духовності” в газеті “Слово Просвіти” (ч. 15, 2008 р.). У “Новомосковській правді” були опубліковані рідкісні світліни 1930-х років аматорів художньої самодіяльності, які розшукали просвітяни.

У ті роки на Воронівці, при Новомосковській залізниці просвітяни організовували гуртки художньої самодіяльності: драматичний, хоровий, народних інструментів. Словом і пісню, музикою сяла духовність, формували свідомість, пильнували коріння української мови. Керівником “Просвіти” був Іван Варфоломійович Шакало (загинув 1949 року в Західній Україні).

Просвітяни Новомосковська нині продовжують традиції попередників.

Мета і форми роботи подібні у всіх просвітянських осередків, бо у нас єдиний Статут, бо у нас єдине кермо — наша газета “Слово Просвіти”.

Як приклад нашої спільної діяльності з просвітянами Західної України є те, що В. Затишняк, Д. Головченко, Е. Шаповалова зустрічали Новий 2012-й у Львові, брали участь у презентації перевиданої книги нашого земляка, політв’язня Михайла Шевельова “Ув’язнена юність” (автор був репресований 1950 р. у Трускавці).

Презентація, організована світлою пам’яті Ярославом Лемиком, тодішнім редактором журналу “Світ дитини”, Богданом Гушило (краєзнавець із Трускавця), Ігорем Калинцем (політв’язень, поет), відбулася в Музеї етнографії. Книга перевидана коштом “Комітету Оборони Прав Людини” з Сіднею (Австралія) за клопотанням Ярослава Лемика. Ми широко вдячні львів’янам. Це яскравий приклад єдності Західної і Східної України, нашої спільної діяльності.

“Просвіта” у Новомосковську теж мала свою “Світлицю”, в якій зберігалася рідкісна література українською мовою, зразки вишитих рушників, раритетний посуд, різьба з дерева — усе це подавали просвітяни. Там збиралися рухівці, просвітяни, політв’язні й репресовані, жіноче товариство Олени Теліги, козацтво. Діяла координаційна рада. Чому пишемо у минулому часі? Бо на День Злук 2012 року голова “Просвіти” була в облдержадміністрації на святі, там їй вручили грамоту-подяку за активну діяльність, і цього ж дня виламали замок і під керівництвом правлячої партії вивезли документи, речі, книги (бо “Просвіта” не підтримувала Партію регіонів). Було заявлено в міліцію, в адміністрацію, депутатам. Було звернення голови ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка Павла Мовчана до голови міської ради, до відділу облуправління з питань захисту населення. Але результат нульовий. “Просвіта” досі не має свого приміщення. Обіцяють... Але ми не втрачаємо надій, продовжуємо роботу.

Гадаю, що на засіданні Головної ради “Просвіти” розглянуть питання про захист органами місцевої влади діяльності громадських організацій, приймуть рішення згідно зі зойно ухваленим документом про громадські організації.

Товариство шанувальників української мови, а згодом Товариство “Просвіта” ім. Тараса Шевченка

Ансамбль бандуристів “Сарма”, третя зліва керівник Світлана Куценко

у Новомосковську створено 1989 року (делегати були на установчій конференції в Києві). Біля джерел організації — близько 140 учасників (головами “Просвіти” були Петро Токар, Михайло Шевельов, з 1995 року — Емма Шаповалова).

За 23 роки діяльності багато жовто-блакитних пустоцвітів обсіпалося, покинуло “Просвіту”. Багато активістів відійшло у царство небесне. З 1989 року продовжують активну роботу Варвара Соколовська, Тамара Шаровара, Михайло Шевельов, Олександр Таран, Надія Шербина, Ганна Буркацька, Олена Приходько, Анатолій Джусов, Євген Шульга, Раїса Калашникова, Зіна Попова, Василь Цапик та інші.

Найактивніші члени “Просвіти” — учасники художньої самодіяльності. До організації увійшли учасники народного хору української пісні, яким 40 років керував заслужений працівник культури

Віктор Громов, після його смерті — Дмитро Мірошник, староста — просвітянка з 1989 року Олена Приходько. Про діяльність хористів і їхнього керівника розповіла Е. Шаповалова у книжці “Віконечко до душі” (Дн-ськ, Пороги, 2006) та в статті “Повінчані пісню” у газеті “Січеславський край”, №4, 2012 р.

Три роки тому за сприяння “Просвіти” і козацтва при управлінні міської культури було створено козацький хор “Самарська слобода”, до якого згодом долучили хореографічну групу (керівники В. О. Калашнік, В. О. Сокрута, баяніст В. І. Крикунов, солісти Олександр Мірошніченко, Іван Ніжніков, Ольга Калашнік, Леся Баглай, дві Насті — Струїло і Чарун).

Нещодавно хору присвоєно звання народного, він — колективний член нашої “Просвіти”.

Близько 40 років у Новомос-

ковську діє народний ансамбль бандуристів “Сарма” (керівник С. Ф. Куценко). Він учасник усіх фестивалів і конкурсів всеукраїнського і обласного рівня, де постійно отримує дипломи і нагороди. 1989 року бандуристи виступали на установчій конференції “Просвіти”, відтоді вони члени організації. Голова “Просвіти” Е. О. Шаповалова збирала матеріали і написала художньо-документальний збірник “Дзвени, бандуро, над Самарою”, на видання якого, на жаль, немає коштів. Але є багато публікацій у газетах.

Варта уваги стаття “Мистецький чар не зникне джерело” (Н. Летюшова, “Новомосковська правда”, 18.04.2007) про засновників та учасників ансамблю бандуристів; спогади Ганни Буркацької (голови первинного осередку просвітян-бандуристів) “Хай знають мої земляки, які ми, справжні патріоти”. На Між-

народному фестивалі “Чорнобильські мотиви” одержали національну відзнаку від Ніни Матвієнко. На духовних піснеспівах “Від Різдва до Різдва” (2012) в Дніпропетровську та на Всеукраїнському фольклорному фестивалі “Писанка” в Коломиї (2012) нагороджені кубком “Писанка” та Дипломом I ступеня.

У Новомосковську працює літературно-мистецьке об’єднання “Сарма”, якому тільки 4 роки (керівник О. С. Хиля). Учасники літоб’єднання — колективний член “Просвіти” (голова Н. М. Калита). Творчі люди збираються у читальному залі місцевої бібліотеки (зав. Н. А. Діхтяр), читають і обговорюють свої вірші, проводять зустрічі з письменниками Дніпропетровщини: Лесею Степовичкою, Григорієм Гарченком, Ігорем Тищенко, Олександром Тараненком та ін. Проводять літературні вечори, присвячені ювілейним датам письменників, практичні заняття з культури мовлення та вироблення навиків творчої майстерності “Богатство слова — майстерність автора”. Члени літературно-мистецького об’єднання видали першу колективну збірку “Калиновий цвіт” (Дніпропетровськ, “Пороги”, 2012).

Дякуючи Н. М. Калиті, самвидавом видали збірку “Бережіть рідну мову” на захист української державної мови і у відповідь на Ухвалу сесії Головної ради ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка від 15 червня 2012 р та на підставі Всеукраїнського Форуму “Захистимо мову — збережемо Україну” від 25.09.2012 р. Зібрано спогади та твори для збірки про трагічні події голодоморів в Україні “Ім дзвони не дзвонили”. Просвітяни за підтримки Лева Лук’яненка 1993 року на цвинтарі встановили пам’ятний знак “Жертвам голодомору”.

Найактивніша діяльність — це зустрічі з читачами у школах, ліцейх, технікумах, бібліотеках, проведення презентацій, літературних вечорів. Торік проведено авторські вечори композитора Олександра Гаркуші, поета і прозаїка Михайла Василюка, Емми Шаповалової.

У листопаді провели декаду української мови і писемності: наукову конференцію, де ліцейські виступили зі своїми дослідженнями. Юлія Макарова у конкурсі досліджень здобула III місце в області. Кожен клас провів літературні вечори, різноманітні конкурси, оформив газети, девіз яких — “Говорімо завжди українською”.

На завершення декади відбувся авторський літературно-мистецький вечір “Промінням любові окрилена” Емми Шаповалової, авторки книжок “Болем серця і душі” (2005), “Віконечко до душі” (2006) “Сузір’я талантів родини Бровченків” (2007), “У світі краси” (2007), “Патріот, що за любов таврований” (2008), “Петро Калнишевський у Новомосковську” (2009), “Посвята” (2011).

Автор і читачі декламували вірші, заслужений артист України Олександр Мірошніченко, народний ансамбль бандуристів, народний ансамбль “Черемха”, народний хор ім. Віктора Громова та народний козацький хор “Самарська слобода” виконали пісні на слова Емми Олександрівни.

Виступ краєзнавця Михайла Рябцева

Автора привітали голова міськради С. А. Мороз, начальник управління культури та туризму В. П. Шаликін, голова обласної “Просвіти” Сергій Довгаль, краєзнавці Михайло Рябцев, Анатолій Джусов, професор І. С. Стороженко, інші шанувальники українського слова. Учителі, які готували читців (Н. І. Шербина, В. С. Гончарова) отримали грамоти-подяки “Просвіти” та членські квитки просвітянина.

Просвітяни Новомосковська Михайло Шевелов, Віктор Громов уклали унікальний збірник “Ув’язнені пісні України”. Це багатющий скарб українського фольклору, української пісні, записаний у “захальну книжечку” політв’язнем Ангарська. Він свідок і учасник подій, коли політв’язні заспівали “Заповіт”, а з вишок відкрили стрілянину по людях. Тоді і вирішив юнак-політв’язень записувати пісні з уст бранців. У книзі “Ув’язнена юність” він розповідає, як вижив завдяки пісні. За те, що не згодився стати сексотом, його помістили в “льодову камеру”. Щоб не замерзнути, він співав. Пісня і український дух його врятували.

Минуло майже півстоліття з часу його арешту. Михайло Шевелов згадав близько 500 текстів і мелодій пісень, які співали політв’язні. Дякуючи заслуженому діячу культури Віктору Громову, мелодії з уст Михайла були покладені на ноти.

Дуже хочеться, щоб збірники пісень Ульяні Кот, Кузьми Смая, Михайла Шевельова перевидало ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка.

Земля Самарська плідна талантами і патріотами. З 1974 року у Новомосковську мешкав Микола Сарма-Соколовський: священик, бандурник і бандурист, кобзар-співець, художник, поет, прозаїк, провідник ОУН, політв’язень ГУЛАГу, який був таврований за любов до українського слова на 25 років заслання. Тільки в роки незалежності України визнали його талант: він лауреат Міжнародної премії “В своїй хаті своя правда і своя воля”, 2003 року (посмертно) Рада колегії Міжнародної літературної премії ім. Богдана Лепкого нагородила М. Сарму-Соколовського II премією на ниві національної літератури за збірку поезії “Срібне перо соколиного лету”.

Микола Сарма-Соколовський був натхненник і духовний наставник у діяльності “Просвіти”, РУХу, ОУН, член ради “Просвіти” Новомосковська з 1989 року. Про нього Емма Шаповалова видала книгу “Патріот, що за любов таврувався”. За сприяння “Просвіти” КУН встановив меморіальну дошку на будинку, де він проживав. Але українофоби розбили. Міліція навіть не відреагувала на заяву.

Минулого року літературно-мистецьке об’єднання “Сарма”, міська бібліотека, “Просвіта”, обласна Спілка письменників Дніпропетровщини провели презентацію книги Сарми-Соколовського “Услонці”. Поезія присвячена рокам перебування у Соловецьких концтаборах. Книга вийшла 2011 року у видавництві “Ліра”. За життя письменника була опублікована в часописі “Січеслав”.

Ми, новомосковці, маємо щастя спілкуватися з дружиною Миколи Олександровича — Варварою Степанівною Соколовською (член “Просвіти” з 1989 року). Вона теж політв’язень, відбувала покарання у концтаборах Мордовії за те, що не донесла в КГБ на свого чоловіка. Сьогодні

їй уже 90, але має світлий розум і пам’ять, вона наш порадник і друг, людина високої національної свідомості й патріотизму.

Однією з форм роботи “Просвіти” м. Новомосковська є допомога бібліотекам міста книгами.

Товариство спланувало заходи з нагоди підготовки і відзначення 200-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка: це конкурси, свята, видання, вистави; реконструкція пам’ятника Т. Шевченку, обладнання вулиці Шевченка, створення алеї ім. Шевченка тощо. Але потрібні кошти. “Просвіта” намагається співпрацювати з міською владою, управлінням культури, міськими бібліотеками, школами, музеєм.

Місто Новомосковськ може бути центром туризму. Цей козацький край Самарської паланки приваблює не тільки красою річки Самари, описаної у легендах і літописах, а й пам’ятками культури: Свято-Троїцький Собор (1778), унікальна споруда дерев’яної архітектури без жодного цвяха (будівничий Яким Погрібняк), реконструював (1888) майстер Олексій Пахучий. Сьогодні Собор в аварійному стані. Обладміністрація виділила кошти (на додаток до зібраних громадськістю), але Собор належить Московському патріархату. У Новомосковську залишився Свято-Миколаївський Самарський Пустинний чоловічий монастир (якому вже п’яте століття). Тут похований Кирило Тарловський, визначний подвижник, меценат Самарського краю.

Новомосковськ багатий талановитими людьми, які вболівали за розвиток культури. Серед них Кирило Тарловський (1709—1784), писар Самарської паланки Антін Андрійович Головатий (1744—1797); Прокопій Степанович Левандовський (1782—1849), священик, талановитий музикант, хормейстер у Соборі і Монастирі, композитор, художник-портретист, створив іконостаси багатьох церков у Самарському краю; Григорій Максимович Бораковський (1846—1890), лікар, доктор медицини, громадський діяч (можливо, він був керівником “Просвіти”), за покликом серця драматург, творчість якого високо оцінив Іван Франко; організатор самодіяльних драмгуртків. Їхню творчість і діяльність дослідив на основі документів і описав у книзі “Історія Новомосковська” (Дніпропетровськ, ІМА-прес, 2011, 735 ст.) просвітянин Анатолій Джусов.

Анатолій Боніфатійович Джусов (23.03.1939) — талановитий просвітянин, науковець, кандидат технічних наук, автор 52 винаходів, відзначений знаком “Винахідник СРСР”. А в душі він — історик, краєзнавець, дослідник, літописець Новомосковського краю.

На сторінках об’ємної книги “Історія Новомосковська” розкрито з документальним обґрунтуванням історію розвитку культури, “Просвіти” з давніх часів і донині. Книгу високо оцінив доктор історичних наук, професор ДНУ ім. Олеса Гончара А. Г. Болєбрух.

Анатолій Боніфатійович бере активну участь у всіх заходах, які проводять “Просвіта”, бібліотека, управління культури міськвиконкомом.

За підтримки таких активістів і діє “Просвіта” у Новомосковську з 1989 року. Нині у товаристві 62 члени, 2 колективних члени.

Прес-центр “Просвіти” м. Новомосковська

Мова — основа державності Дещо з історії Київської «Просвіти»

Євген БУКЕТ

Цього року виповнюється 95 років гетьманській Українській державі Павла Скоропадського — утворення неоднозначного, проте невід’ємного в ланцюжку вітчизняного державотворення.

Внутрішня політика керівництва Української держави спиралася на традиції лівобережного козацтва та соціально-політичні стандарти зліквідованої Російської імперії. Ясновельможного Пана Гетьмана всієї України підтримували консервативні кола українського суспільства, військові, землевласники.

У зовнішній політиці керівництво держави дотримувалося антибільшовицького курсу, орієнтувалося на союз із Кубанню та Доном, спиралося на підтримку Німеччини.

У добу гетьманату П. Скоропадського (1918) просвітиницькі осередки, відроджені Центральною Радою, подекуди на місцях зазнавали утисків і переслідувань. Приміром, Гусятинське українське товариство “Просвіта” після усунення Центральної Ради розігнав колишній місцевий жандарм, який знову став на службу, тепер уже гетьманській владі, і не мало жодного руху.

Павло Скоропадський

Проте станом на жовтень 1918 р. за підрахунками департаменту позашкільної освіти міністерства народної освіти та мистецтва (який очолювала просвітянка Софія Русова), в Українській державі нараховувалося понад 950 “Просвіт”. Найгустіша мережа цих надзвичайно популярних культурно-просвітніх установ вкривала Київщину, Катеринославщину і Полтавщину. І нерідко вони займалися антигетьманською агітацією.

Зокрема, “Просвіти” підносили свій голос на захист рідного слова. Саме вони одними з перших вдарили на сполох, коли дізналися про наміри проросійських сил гетьманського уряду оголосити російську мову державною і висловлювали з цього приводу численні протести. Так, Кам’янецька “Просвіта” апелювала до голови Ради міністрів, з’їзд “Просвіт” Сумщини від 6 жовтня 1918 року ухвалив спеціальну постанову щодо державності української мови і просив Київську “Просвіту” звернутися з відповідним клопотанням до Гетьмана.

9 або 10 жовтня Ясновельможний Пан Гетьман призначив делегацію від Київсько-

го товариства “Просвіта” імені Т. Г. Шевченка в складі голови “Просвіти” Олександра Гнатовича Лотоцького (очолював Київську “Просвіту” до 19 листопада 1917 р. і з серпня до 27 жовтня 1918-го), товариша голови Максима Стратоновича Синицького і члена Ради товариства Олександра Хомича Саліковського. Делегація представила Пану Гетьманові Меморандум у справі оборони української мови як єдиної державної мови в Україні. Розмова з приводу цього тривала близько 20 хвилин. Гетьман, цілком погодившись зі змістом Меморандуму, прохав Раду “Просвіти” скласти і представити йому проект Закону про державну мову в Україні.

Текст Меморандуму незабаром було поширено серед усіх “Просвіт”, його гаряче вітали. Зокрема, відгук на Меморандум під заголовком “Від малого до великого” 25 жовтня 1918 року надіслали київським просвітянам збори “Товариства “Просвіта” пам’яті Т. Г. Шевченка в м. Хоролі на Полтавщині”. Та тільки Павло Скоропадський, схоже, так і не дослухався до думки просвітян. І чи хотів він їх слухати? Показовим є, зокрема, таке висловлювання Ясновельможного Пана Гетьмана: “Я люблю російську мову, українці її терпіти не можуть; щонайменше удають, що не люблять її; я люблю середню Росію, Московщину, вони вважають, що ця країна огидна; я вірю у велике майбутнє Росії, якщо тільки вона перевлаштується на нових началах...”

14 листопада 1918 року Ясновельможний Пан Гетьман підписав Грамоту-маніфест до українського народу, яким фактично зліквідував ідею побудови незалежної України. Згідно з маніфестом, Україна повинна була стати складовою частиною Всеросійської федерації. Це викликало хвилю антигетьманських повстань. Рівно через місяць, 14 грудня 1918 року, Скоропадський зрікся гетьманства і втік до Берліна. Очевидно, що зневага до рідної мови стала одним із наріжних каменів у формуванні громадської думки щодо Гетьмана.

“Меморандум товариства “Просвіта” ім. Т. Г. Шевченка в Києві до Пана Гетьмана Всієї України в справі оборони Українського слова” зберігається у Державному архіві Київської області. Пропонуємо читачам “Слова Просвіти” ознайомитися з цим напрохуд актуальним нині документом, текст якого подаємо повністю (стиль і особливості правопису збережено):

“Мова народу — основа його культури, перший і найголовніший засіб освіти, а через це і головна підвалина всього державного життя.

До останнього часу українська мова, як і повинно бути, вважалася найкращим засобом для підняття національної культури і закріплення самої ідеї української державності серед широких народніх мас. — Це мало надзвичайно великі наслідки. Вживання української мови з часів революції, у всіх урядах, в церкві, в школі і в суді, підняття “музицької” мови на висо-

ку ступінь державної мови, підняло її в очах народу, підняло і самий народ в його власних очах, викликало в йому самому почуття самоповаги і людської гідності.

Цьому надзвичайно психологічно-важкому явищу, яке треба всіма силами підтримувати в народі, котрий являється головною підвалиною молодій Українській державі, яка тільки будеється, загрожує велика небезпека.

Ми єсемо свідками замаху на українську мову, яку наміряються знов поставити в ранг “музицької” другорядної мови, мови “вто-

Олександр Лотоцький

рого сорта”, шляхом заведення по всіх урядових установах російської мови як мови державної. Хоча ініціатори цього замаху і прикривають його гарними фразами про рівноправність обох мов, але практичні результати цього заміру для кожного ясні і не можуть викликати жадних сумнівів: кожному ясно, що з того моменту, як буде заведено російську мову, то вона, при сучасних умовах на Вкраїні, займе свою недавню позицію і запанує майже як єдина і в кожному разі, як головна, а українську мову буде відсунуто на задній план і зроблено мовою “музицькою”.

В інтересах культури, в інтересах української державності таке явище не може бути допущено. Всяка небезпека, яка загрожує слову, єсть таким чином підриє основ національної культури, а разом з тим і державності.

“Просвіти” служать виключно завданням національної культури і в своїй діяльності вони користуються виключно словом.

Київська “Просвіта”, яка по своєму найближчому завданню, стоїть на сторожі українського слова як головного засобу культури, вважає своїм обов’язком підняти свій голос в обороні української мови, якій загрожує зазначена вище небезпека.

“Просвіта” єсть організація виключно культурна і в політику ніколи не втручається. Тому і на свій теперішній меморандум вона дивиться як на необхідний виступ в обороні культури і з цього лише боку підходить до цієї справи, зовсім не торкаючись інших її сторін.

“Просвіта” дозволяє собі висловити певну надію, що Ясновельможний Пан Гетьман, яко керівник Української держави і представник молодій української державності на національному ґрунті, стане на сторожі українського слова і не допустить заведення на Вкраїні російської мови яко державної”.

Євген БУКЕТ
Фото Вікторії АРТЕМЕНКО

Буде премія імені Модеста Левицького

8 грудня цього року виповнюється 145 років від дня заснування “Просвіти” — найдавнішої громадської організації, що має на меті захист українського слова, утвердження національної ідеї, національної самосвідомості та ідентичності, поширення знань у народі, виховання молоді у дусі патріотизму. Саме ця дата стала приводом для зустрічі керівництва Київського обласного об’єднання ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка з керівництвом Київської обласної державної адміністрації.

Зустріч із головою КОДА Анатолієм Присяжнюком, заступником голови адміністрації Тетяною Подашевською, начальником Управління культури, національностей та релігій Ігорем Подолянцем організував член ради обласного об’єднання, начальник Управління з питань внутрішньої політики КОДА Петро Захарченко, який теж був присутній.

За півгодини просвітяни встигли обговорити чималий спектр питань і, як зазначив Анатолій Присяжнюк, з таким співрозмовником, як голова обласної “Просвіти” Василь Клічак, варто говорити багато годин поспіль.

А проблем назбиралося чимало. Адже у столичній області не надається важливого значення національно-патріотичному вихованню школярів. Натомість помпезно відзначаються чужі для нас свята “Хеловін”, день Святого Валентина, 8 березня. Випущені з поля зору шкіл такі національні події, як День героїв Крут, День Злуки, День Покрови, День перепоховання Тараса Шевченка 22 травня, День Матері тощо. Тому для здійснення відповідної роботи буде розглянуто питання щодо виділення “Просвіті” офісного приміщення та закладення коштів на діяльність обласної “Просвіти” при затвердженні бюджету області на 2014 рік.

Втрутитися у ситуацію, що склалася в обласному драматичному театрі ім. П. Саксаганського у Білій Церкві, вимагав член ради

обласної “Просвіти” Олександр Мамалига. Нагадаємо, що у червні з репертуару театру було вилучено українськомовні вистави, а 15 акторів, які виступили проти цього, було звільнено з роботи.

Про проблеми в освіті і шляхи їхнього вирішення за допомогою просвітянських видань говорив член ради Олександр Дробаха. Є. Букет розповів про знайдені в архівах матеріали про діяльність “Просвіти” на теренах Київщини з 1906 до 1926 року.

До речі, безпосередній стосунок до становлення просвітянського руху на Київщині на початку минулого століття мав український письменник, культурний діяч, педагог, лікар, дипломат Модест Пилипович Левицький. Від 1912 року він мешкав у Білій Церкві, а 4 березня 1917-го очолив там місцеву “Просвіту”. Того ж року Модест Пилипович став ініціатором створення спілки “Просвіт” Васильківського повіту, яка об’єднала 62 сільські

О. Дробаха, В. Клічак

О. Мамалига, А. Присяжнюк

організації. У вересні 1917 року на першому Всеукраїнському з’їзді “Просвіт” Модеста Левицького обрали до центрального бюро товариств “Просвіта” від Київської губернії. В адміністрації з цікавістю сприйняли ідею заснувати обласну просвітянську премію імені Модеста Левицького. До 1 вересня Київське обласне об’єднання ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка спільно з Управлінням культури, національностей та релігій КОДА випрацюють положення про премію та підготують усі необхідні документи, щоб уже з наступного року цю нагороду змогли отримати перші лауреати.

2014 рік ювілейний — відзначатиметься 200-ліття від дня народження Тараса Шевченка. На зустрічі домовилися про підтримку видавничого проекту “Коб-

зар” у кожному сім’ю!” Цього року на перше вересня кожному першокласникові столичної області подарують “Кобзар” Тараса Шевченка зі вступним словом голови облдержадміністрації.

Окрім цього, голова обласної державної адміністрації А. Присяжнюк обіцяв розглянути й інші ініціативи просвітян, серед яких видання книги про історію “Просвіти” на Київщині до 145-річного ювілею, урочисте відзначення цієї дати в стінах облдержадміністрації, а також придбання академічного “Словника української мови” для бібліотек області. Усі учасники зустрічі налаштовані на конструктивну співпрацю, адже спільними зусиллями можна зробити чимало добрих справ, які будуть спрямовані на виконання статутних завдань товариства.

Тамара УСТИНІВСЬКА,
голова Володарського РО ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка
Київської обл.

7 липня 2013 р. в с. Ожегівка біля пам’ятного знака полеглим тут борцям за волю України Віталію Мельнику (псевдо “Орлич”) та Володимирі Скоренському (псевдо “Богун”) відбувся мітинг-реквієм. Вшанувати пам’ять відважних героїв-підпільників, членів ОУН—УПА зібралися представники РО ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка та інших громадських організацій, РО політичних партій, члени Білоцерківського Братства ОУН—УПА, депутати різних рівнів, місцевих органів влади, голова села, мешканці с. Ожегівки, рідні Віталія Мельника.

Учасники мітингу поклали квіти до пам’ятного знака, запалили свічки. Промовці висловлювали своє ставлення до минулих історичних подій в Україні, а також погляди на сьогодишню ситуацію в державі, декламували свої вірші, співали пісні. Розпочали та закінчили мітинг спільним виконанням Гімну України. У хвилину мовчання зі сльозами на очах слухали пісню “Яворина” С. Гіги. Панахиду за полеглими провели три священники УПЦ Київського Патріархату: Богдан Долинський з Володарки, о. Василь з Пархомівки та о. Василь Ничко.

На мітингу виступили: голова РО ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка Тамара Устинівська, депутат Володарської селищної ради, керівник виконкому РО “Наша Україна”, член “Просвіти” Дмитро Беркоша, викладач Володарського сільськогосподарського ліцею, член “Просвіти” Василь

Вшанування пам’яті повстанців на Володарщині

Жогла, учасник визвольної боротьби ОУН—УПА Теодор Дячун з Білої Церкви, 1927 р. н., колишній в’язень радянських ГУЛАГів та інші.

Хор Володарської церкви Успіння Пресвятої Богородиці УПЦ КП виконав повстанську пісню “Йшли селом партизани”.

А було все так... 7 липня 1951 р. с. Ожегівку оточили та заповнили сотні військових. Мешканці села не могли зрозуміти, що сталося. Військові пояснили: “На ваше село напали бандити”. Почалася стрільнина.

Насправді два повстанці-підпільники ОУН—УПА, які були в складі похідної групи на Київщині і займалися поширенням листівок про діяльність більшовицько-комуністичної влади, рятуючись від переслідувачів з радянських спецорганів, по руслу річки Тарганки дійшли до с. Ожегівки та знайшли схрон на горішці ближчого до річки хліва. Для самозахисту в них бу-

ла зброя. Зав’язався бій. Для упівців ситуація була безвихідна, тож останні кулі вони залишили для себе, виконавши клятву націоналіста: “Здобудем Незалежну Українську державу, або загинем в боротьбі за неї!” Вони загинули.

Цю історичну правду допоміг встановити письменник, директор Хмельницького літературного музею, голова Хмельницької обласної Спілки письменників України Василь Іванович Горбатюк. Він здійснив масштабну дослідницьку роботу з архівними документами, зібрав велику кількість спогадів учасників і свідків тих подій. Результатом цієї роботи став його документальний роман “Ще настане ваша пора”, який вийшов друком 2012 р. у Хмельницькому.

У Володарській районній бібліотеці вже проведено презентацію цієї книжки для працівників сільських бібліотек району.

Микола ЦИМБАЛЮК

З цього роду Пржевальський

Хотів якось пожартувати, мовляв, прізвище у В. Є. Перевальського, академіка НАМУ, українського графіка, завкафедрою графіки Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури майже як у всесвітньо відомого мандрівника і природодослідника Миколи Пржевальського. І яке ж було моє здивування, коли почув, що вони таки справді з одного роду.

Василь Євдокимович народився на Полтавщині (тепер це Золотоніський район Черкаської обл.) у селі Бубнів, що трохи нижче Канева, на лівому березі Дніпра.

Нині рідного Бубнова, того великого козацького села, яке значиться ще на карті Боплана, вже нема: під час заповнення Кременчуцького водосховища населення виселили, сади вирубили, хати зруйнували. Залишилися лиш пам'ять ще живих бубнівчан та ґрунтовна наукова розвідка Максимовича про славу Бубнівську козацьку сотню. А рідні місця навіки викарбувані на гравюрах і виписані у пейзажах Василя Перевальського.

А нещодавно з Омська до нього завітав Дмитро Перевальський. “Дивлюся на нього, — каже Василь Євдокимович, який про гостя ніколи нічого не чув, — а він копія мого двоюрідного брата”. З'ясувалося, що “росіянин” приїхав шукати свої корені. Кожний хоче знати свої витoki. Про Перевальського-Пржевальського він довідався аж у Польщі, в Кракові. В одній із книгарень йому до рук потрапила книжка про козацького ватажка Корнія Перевальського. За короля Яна Казимира у складі реєстрового війська він разом з поляками ходив московитів під Смоленськ ювати. З того часу, перебуваючи на службі в корони, і став писатися він у польському варіанті як Пржевальський. 1581 року за хоробрість і військову звитягу король дарував йому шляхетство і герб Лук. І землями наділив — на Смоленщині. Тепер білоруси вважають рід славного українського козака з Полтавщини своїм.

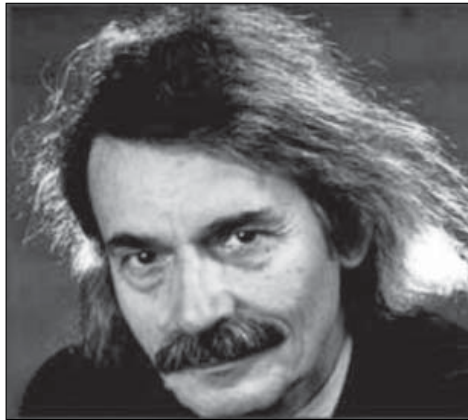
Дідова наука

Доля дітей війни подібна: втрата батьків на фронті, холодне й голодне дитинство. У Василя з одною відмінністю: Василевого батька, Євдокима, 1938 року репресували...

— Мати, родичі розповідали (бо я з'явився на світ за два місяці до його арешту): батька забрали за доносом голови сільради Петра Гавриловича Темченка (він же Гавриленко). Що було причиною, й до сі невідомо. Але в ті роки зло, нищість, підлість, що пронизало суспільство зверху до низу, сягали апогею. Дід Василя був з “куркулів”, помер у голодовку. Тож батько був з родини розкуркулених, але такого трудягу, майстра на всі руки в окрузі треба було ще пошукати. Беручий був до всього, за що не візьметься, все в нього до ладу виходило. І в колгоспі працював. А влітку — у риболовецькій артілі, взимку ж чоботи шив. Та не як ремісник, а — як модельєр, митець. Мати цвяшки з дерева стругала, а він шив — на кілька сіл. Власноруч виготовив справжню дніпровську довбанку, п'ятиметрову. Досі зберігається в селі у племінника. Якось голова у нас в хаті на вечорині гуляв. Напившись-наївшись, каже: “Оце в тебе п'ю і їм, і тебе з'їм”! І через недовгий час приїхав воронок і забрав. Якщо вірити офіційній довідці, батько помер 1941 року. Хтозна, де і як закінчився страдний земний шлях його, бо ж тоді енкаведисти масово розстрілювали ув'язнених, щоб “розвантажити” переповнені совєтські тюрми та концтабори.

Тож ріс Василь, із гірким сумом каже, ніби безбаченком. Що став митцем, завдячує насамперед матері, яка змалку підтримувала потяг до малювання (тривалий час піч була його першим мольбертом, вуглина — пензлем). А двоюрідний дід Карпо Перевальський допоміг остаточно визначитися з майбутнім. Працював він поштарем і часто давав онукові читати газети. А як Василь став “штатним” декламатором у школі, в сільському клубі, то дід Карпо прирадив і самому писати дописи до газет. Одного разу золотоніська районка його вірші навіть опублікувала. Дід тішився з непосидючого й розумного онука, але якось сказав, що “краще тобі бути художником”.

Талант, що виростав із пісні

Босоніж по науку

Злигодні напівсирітського дитинства відходили на другий план перед материнською любов'ю, глибиною народної пісні, красою рідної природи і заповітною мрією — стати художником. Після семирічки Василь вирішив: поїду вчитися на художника в Київ. Мати не дуже й перечешила.

— У Києві жили дві тітки, батькові сестри, — розповідав Василь Перевальський. — Після того, як їх виселили з хати (розкуркулили), вони поїхали в столицю, де все життя працювали на найгірших роботах. Приїхав, а взутися нема в що, бо в нашому сільмазі навіть найдешевшої взуванки — сандалів не можна було купити. Тому на іспит у художньо-ремісничє училище №17, що на Хрещатику, за Центральним гастрономом, пішов... босоніж.

Він провівся там два роки і побачив, що в училищі на художника, як це собі уявляв, не вчать. День учать, а день — практика — виконання лицювальних робіт на будівництві. Але таких учителів з креслення, основ рисування не мав у подальшому навчанні. Якось один із педагогів, Володимир Рязанов, переглянувши рисунок Перевальського, поради вступати до Художньої школи. З численними пригодами (через два місяці, оголосивши “дизертиром трудового фронту” і погрожуючи карною відповідальністю, його забрали назад у ремісничє училище) Василю вдалося не без добрих людей здійснити таки свою мрію — закінчити Художню школу. А 1965 року — Художній інститут.

Материна груша

Волею випадку, чи, радше, долі, В. Перевальський потрапив не на педагогічний, куди писав заяву, а на графічний факультет. Про мистецтво графіки у нього було поверхове уявлення. І коли побачив своє прізвище в списку зарахованих на факультет графіки, “не те щоб радий був, бо лише потім зрозумів: це те, що мені потрібно, де можу себе реалізувати, бо люблю поезію, українську народну пісню”. Найулюбленішою технікою його стала гравюра на дереві — ксилографія, або дереворит.

У той час якраз почалося виселення людей з їхнього села. Односельці, отримавши мізерні копійки за предківську землю, хати, сади, виїжджали хто куди: у Дніпропетровськ, найближчі села і містечка. Тоді і спіяли вони разом з матір'ю напівдику товстезну стару грушу, яку, напевно, ще прапрадід його садив. Напиляли кругляків, заповнили ними, — пересипавши попелом, за порадою мами, щоб не потріскались під час висихання, — повне, величезне жлукто з цільної верби.

Потім ні в кого не було такого прекрасного матеріалу для роботи, як у нього. З давніх-давен для графіків-ксилографів грушеве дерево було найідеальнішим матеріалом в Україні. Наприклад, Лаврська друкарня понад 300 років, з 1616 до 1917-го, безперервно працювала на грушевій дошці.

Хрещений батько

Василь Перевальський десятки років свого творчого життя віддав книжковій графіці. Він також співавтор кількох монументальних робіт: проекту вітража “Шевченко і народ” в інтер'єрі Київського університету ім. Т. Шевченка (разом з В. Задорним та Ф. Плушук, 1967) та проекту пам'ятного знака “Голодомор 1932—1933”, встановленого на Михайлівській площі в Києві. Однак книжка, змістовна, в розкішному художньо-поліграфічному виконанні, супроводжувала і супроводжує його все життя. З самого дитинства.

Одна з його бабусь, маючи кілька старовинних, XVIII ст. церковних книжок, вбачаючи справжнього цінителя таких скарбів, казала: помру, ці книжки будуть тобі. Але ще до смерті передала їх Василю, зокрема Акафіст Варвари Великомучениці, де кожна деталь друку, шрифт — мистецтво, не кажучи про гравюри. На жаль, товариш, який позичив, щоб скопіювати фронтиспіс із зображенням Катерини, повернув без “оної”, як писали тоді. Іншу, 1773 р. видання Євангеліє з гравюрами Аверкія Козачковського просто вкрали. Так само як паризьке видання книжки Рембрандта 1880 р. з його геліогравюрами, що була надрукована в лічених екземплярах. Цей Рембрандт був з бібліотеки Володимира Орендаренка, нащадка гетьмана Тимоша Орендаренка. Він і подарував Рембрандта Георгію Кириловичу Ткаченку, останньому кобзареві України, з яким Перевальський дружив майже 40 років.

А з Ткаченком Василь познайомився далекого 1955 року в Художньому музеї на виставці художників Мартиновича, Пимоненка та ін. Георгій Кирилович жив у Москві, та повернувшись у Київ, відновив тут старосвітське кобзарство. Сам прекрасно грав на старій бандурі. Інструмент виготовив у середині 1960-х років першокласний столяр Василь Сніжний за кресленнями Георгія Кириловича (після його смерті Перевальський передав бандуру в Музей театрального мистецтва). Хоч би де був Ткаченко, Рембрандта, позначеного печаткою короною Орендаренків, вивіз із собою.

Але єдине і найдорогоцінніше зі спадку старшого товариша Перевальському залишилося на все життя — любов до свого народу, української культури, національна і громадянська гідність. Тож коли до нього зайшов тоді ще незнайомий йому Микола Холодний і подав записку Алли Горської: “Василю, зробіть для цього чоловіка все, що він у вас попросить” (а його треба було прописати на власній житлоплощі), він, не вагаючись, так і зробив.

За Холодним було, як він сам розповідав, встановлено постійне стеження співробітників КДБ. Почали викликати на “бесіди” й Перевальського. “Першим, хто зі

мною “працював”, — згадає він, — був оперуповноважений Київського облуправління КДБ Марчук”. У Євгена Марчука, який тільки-но починав свою кар'єру, була надиво вичерпна поінформованість про все, що відбувалося в квартирі Перевальського. Але висунути йому якесь серйозне обвинувачення не можна було. Друкарський станок, який стояв у нього, за своїми технічними можливостями годився для друкування графічних робіт (5—10 гравюр на день!), а не листівок. Стосунки з більшістю митців, художників, наприклад, Деревусом, не виходили за рамки творчих. Але навіть тоді, коли Василя Євдокимовича примусили виписати Холодного, ні зібрання шістдесятників у нього на квартирі, ні участь у Клубі творчої молоді не могли стати серйозним звинуваченням в “українському буржуазному націоналізмі”.

Пісні про кохання

Василь Перевальський учився в майстерні Касіяна. Попервах метр української графіки нечасто бачив у себе на заняттях свого студента (бо той змушений був заробляти на шматок хліба). Відповідно й оцінка його творчих можливостей була невисокою. Але побачивши, які Василь ріже дереворити, був у захопленні. Свої теми він з першого курсу обирав з народних пісень, дум, поезії Шевченка, Тичини, Максима Рильського. А на дипломну взяв народні пісні про кохання. Рецензент Леонід Владич (Розенберг Вольф Пінхусович) — активний критик, який викладав у них в інституті, був розумним мистецтвознавцем. Він усе відмовляв Перевальського-студента, мовляв, ну нащо вам те кохання, візьміть коликів, це нейтральніше.

Любов перемогла. Він зробив дев'ять дипломних гравюр, хоча хотів 25. Захист відбувся успішно, але після закінчення інституту на академічній раді загроза виселення з Києва (за націоналістичні прояви) була, здавалося б, невідворотною. Заступився Касіян, та й Білецький підтримав студента, який ще недавно запрошував його на гурток читати лекцію про національне в мистецтві.

Національні мотиви стали наскрізною темою в творчості Василя Перевальського. Після інституту і роботи в Творчих майстернях АМ СРСР він багато і плідно працював над художнім оформленням та ілюструванням книжкових видань. До найвизначніших можна віднести: Українські народні пісні про кохання (1968, надруковані 1971), Українські народні пісні в записках В. Гнатюка (1971), українські народні пісні “Веснянки” (1984), пісенні весільні, побутові; численні ілюстрації до творів І. Франка, П. Тичини, М. Рильського, І. Драча, Б. Олійника, О. Гончара, П. Загребельного, В. Земляка та ін.

Своє слово, свою штихелеву лінію Перевальський провів і у жанрі есклібриса. Як стверджує один із мистецтвознавців, його есклібриси варті картини: своєрідної, безперечно національної. Як і в Піснях про кохання він зрозумів, що за темою ці пісні не мають ні місця, ні часу, ні персонажів, і тому робив їх зовсім інакше. І в есклібрисах Перевальський випрацював оцю форму лаконізму, де немає багатьох аспектів — ні об'ємності, ні глибини, ні просторовості, ні тону реального, ні освітлення. Всього цього есклібриси він позбавив, що зробило їх символами яскравими і зрозумілими кожному. До того ж увів багато паралелізмів: голуби, птахи, риби, тобто символи, властиві для народної пісні. Таким чином сама форма запрацювала як національна.

Але графіка — не єдина стихія Перевальського. З дитинства він пристрасно любить природу, її неповторну красу. У першу ж вільну хвилину від штихеля, різця чи професорської кафедри він береться за етюдник і малює магічну красу храму природи. Це та краса, яку творить великий і талановитий Митець, який починав з дитячих рисунків вуглиною у бідній селянській хаті над Дніпром.

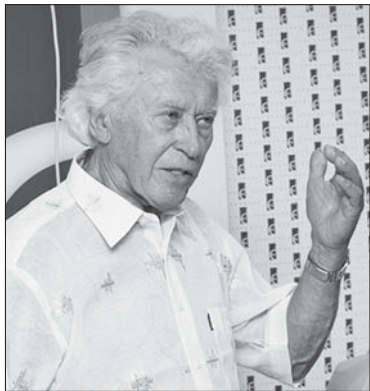

Микола ЦИМБАЛЮК

Надія ДИЧКА,
член НСПУ,
Івано-Франківська обл.

Неперевершений лучник

Читаючи розвідки В. Базилевського про поетів ХХ ст. — Поетів-Українців, Патріотів, Громадян, не переставала захоплюватися професійністю критичних статей. І не просто професійністю. Мене настільки вразили публікації Володимира Олександровича про 45 поетів загалом і кожної особистості — того чи того ПОЕТА, а наче зазирнув у душу крізь призму часу, нашарувань подій і відкрив найпотаємніші куточки цих душ, озброївшись поетикою та поезією творів.

За творчістю Базилевського слідкую давно. Але найбільше і найглибше — з 1995-го... Він тоді аналізував твори “гранословців”... Переможницею “Гранослова” я стала 1996-го — отож мою книжку “Зимові лелеки” критик оминув, бо вона вийшла вже 1997-го... Проте мені так хотілося своїми “Зимовими лелеками” довести, що не все так погано, що молодь уміє і може писати, сповідуючи й вічні цінності, а не лише вульгаризми й абсурдний “авангард”...

Проте повернімося до публікації “Стріла синів свого часу” в “СП” (ч. 12 за 2013 р.). Дуже вдячна газеті й зокрема Л. Голоті, що ставку зробили саме на Базилевського... Притягальна сила його поезії невіддільна від притягальної аурі його особистості, зокрема, аурі літературного критика. Правдивість тут на першому місці. А коли є правда, фальші бути не

може! На відміну від деяких авторів, Базилевський не присвячував віршів президентам, не складав величальних новоявленим “пророкам”. Мабуть, тому, що є, був і буде пророком у літературі й від літератури сам. Пророком в Україні й від України — також.

Коли я читала його проникливі рядки про постаті Вінграновського, Стуса, Талалаєва, — мимоволі не хотілося вірити, що ці поети вже перейшли за межу і стали історією, класикою, голосами з потойбіччя. Уявляю, як важко було Базилевському про це зізнаватись найперше самому собі. Він так написав — *наче “перечитав” їх. З цього боку. А вони вже — по Той Бік. І лише Поезія розчинилася Навколо. Того і Цього Боків. Того і Цього Світів... Він написав про ВСЕ.*

Тепер ловлю себе на думці: а хто напише так широко, світло, правдиво не колись, а зараз, доки ми суціль, про самого Базилевського? Про його поезію, його критику, його слово? Хто так майстерно випише його характер, як випишав характері він? Багато письменників дотримуються думки, що Базилевський не став би Базилевським, якби, можливо, не

переїхав до Києва. Можливо. Але нині своїм поглядом із “периферії” я хочу достукатися до “СП” — література твориться не лише в Києві! Багато сильних письменників співаються не лише в провінції, а й у столиці через те, що їхнє слово нікому не потрібне. (І, чого гріха таїти, з провінції все-таки значно важче “пробитися” до Києва, але сотні разів деякі про це пожалкували, таки “пробившись”: ні розуміння, ні чистого повітря в Києві не знайшли!)

Читаючи Базилевського, якраз можна і треба надихатись отими чистими ковтками правдивого

озону. Антологія “Українські поети ХХ ст.” повинна дійти до периферії — бібліотек, шкіл, книгарень хоча б районних центрів. У нас не знають справжніх імен! Не знають посправжньому. З подання Базилевського читачам (і я в цьому певна!) відкриються по-іншому очі і стануть чутливішими вуха.

Перо схоже на стрілу. Згадаймо 1970-й рік чи й 80-ті... Тоді в школах учні писали простим пером, потім авторучками. Саме таке просте перо стало символом праці над словом. Нехай же стріла-перо влучно потрапляє на сторінки, в душі і серця не тільки чи-

тачів, а й тих, хто далекий від літератури та читання. Не хлібом єдиним! А поету, критику, літературознавцю Володимиру Базилевському — многа літа і нових творчих здобутків при добром здоров’ї! У земному храмі, що зветься література, ця людина стоїть при вівтарі пізнання і поширення істини. І кожен, хто це поцінує, міг би також підтвердити мої слова. А ще... Лауреат Національної премії ім. Т. Шевченка Володимир Олександрович Базилевський зробив до наступного ювілею Т. Г. Шевченка чудовий подарунок не лише нам усім, а й Пам’яті Кобзаря. Віриться, що Кобзаревий Дух побачив і оцінив із небес працю нашого сучасника. Адже, окрім того, що ми проводимо Шевченківські дні, вечори й читання, кожен із нас, письменників, повинен зробити щось для України та її нащадків у більшому, вартіснішому масштабі. Дуже б хотілося, щоби “Стріла” Базилевського з його рук — рук майстра і вмілого лучника — була згодом перекладена на європейські мови. На жаль, перо-стріла ніяк не може прорвати кордони і вийти на світовий рівень. Шкода. Це щось на зразок того, про що наголошувала вище: письменникові з периферії важко пробитись до столиці. **Українському письменнику загалом — майже неможливо підкорити світ!** Необхідно поставити питання про створення в Україні літературних агентств, а письменникам — необхідні продюсери! Але то вже тема іншої розмови.

Неперевершений лучник знову готується гострити стріли! Божої йому опіки і допомоги!

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

За Шевченком — на Хортицю!

Оргкомітет та Запорізьке обласне об'єднання ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка 20 та 21 липня запрошують усіх охочих узяти участь в урочистостях, присвячених 170-й річниці з дня перебування Тараса Шевченка на Запорозжжі та острові Хортиця.

20. 07. 13 р. о 9.00 збір на площі Фестивальній, читання поезій Шевченка та інші заходи. З 14.00 до 19.00 — поїздка до головного порога на Дніпрі — Ненаситця, де був Шевченко. 21. 07. — відвідання музею історії запорозького козацтва на острові Хортиця.

Тел. для довідок: 098-436-23-63; 099-436-23-63

Засновник:
Всеукраїнське
товариство “Просвіта”
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

В. о. головного редактора
Євген БУКЕТ
Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова),
Ярема ГОЯН,
Павло МОВЧАН,
Олександр ПОНОМАРІВ,
Іван ЮЩУК

Заступник головного редактора
Євген БУКЕТ
279-39-55

Заступник головного редактора
з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК

Відділ соціальної тематики
Петро АНТОНЕНКО
279-49-47

Відділ просвітницької роботи
Надія КИР'ЯН
270-55-57

Відділ культури
Микола ЦИМБАЛЮК
279-49-47

Відділ коректури
Тетяна ЩЕРБАК
Ірина СТЕЛЬМАХ
278-63-69

Комп'ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК
Володимир ЖИГУН
278-63-69

Кореспондент
Уляна ВОЛІКОВСЬКА

Інтернет-редактор
Олександр ЛИТВИНЕНКО
279-39-55

Черговий редактор
Микола ЦИМБАЛЮК

Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosivity.org
http://prosvitanews.org.ua

Видруковано з готових фотоформ
у ТОВ “Поліграфцентр” у середу.

Наклад у липні — 19 000

Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність
інформації несуть автори.
Редакція залишає за собою право
редагування та скорочення текстів.
Редакція не завжди поділяє
погляди своїх авторів.
При використанні наших публікацій
посилання на “Слово Просвіти”
обов'язкове.
Індекс газети
“Слово Просвіти” — 30617

